

STANDARDI RAZVOJA I UČENJA U RANOM DETINJSTVU 0-6 GODINA

REPUBLIKA KOSOVO MINISTARSTVO
ZA OBRAZOVANJE, NAUKU I TEHNOLOGIJU

STANDARDI RAZVOJA I UČENJA U RANOM DETINJSTVU

0-6 GODINA

Oktobar, 2011

Ova publikacija je razvijena od strane Ministarstva Obrazovanja, Nauke i Tehnologije Kosova,
uz podršku kancelarije UNICEF-a na Kosovu

prishtina@unicef.org; [www.unicef.org / kosovo](http://www.unicef.org/kosovo)

Fotografije: Samir Karahoda

Dizajn: www.xhad.net

Oktobar, 2011

SADRŽAJ

Predgovor	4
Uvod	5
Šta su standardi razvoja i učenja u ranom detinjstvu (0–6 godina)	7
Vrednosti i načela na koja se oslanjaju SRURD standardi	7
Oblasti razvoja, određivanje starosti / starosnih grupa obuhvaćenih SRURD standardima.....	9
Ko može da koristi SRURD standarde, za koje svrhe se oni koriste, a za koje ne	12
Proces izrade standarda razvoja i učenja u ranom detinjstvu (0–6 godina).....	13
Objašnjenje termina	15
Fizičko zdravlje i razvoj pokretljivosti	17
Razvoj jezika i komuniciranja	33
Socijalni i emocionalni	45
Razvoj spoznaje i opšta saznanja	55
Pristup učenju	71
Literatura	80

PREDGOVOR

Poštovani,

Ministarstvo za obrazovanje, nauku i tehnologiju je među svojim razvojnim prioritetima pridalo poseban značaj i obrazovanju u ranom detinjstvu. Bivajući uvereni da je zaštita i ulaganje u ovaj uzrast i u ovaj segment obrazovnog sistema, garantovana investicija i uspeh čitavog obrazovnog sistema, izrada dokumenta standarda razvoja i učenja, čini najbolji pokazatelj stalnih npora za poboljšanje kvaliteta predškolskog obrazovanja. Dokument o standardima razvoja i učenja su sastavljeni u korist sve dece koja žive u Republici Kosovo, bez obzira na pol, etničku pripadnost, društveno-ekonomski status, kulturne razlike ili posebne potrebe ili sposobnosti. Ovi standardi imaju za cilj podsticanje, podršku i stvaranje mogućnosti i ambijenta koji će podstaći optimalni razvoj dece i njihovog učenja. Imajući u vidu sveobuhvatni karakter, smatramo da će putem ovog dokumenta, rano obrazovanje, sada već i u sadržajnom aspektu, biti sastavni deo kosovskog obrazovnog sistema.

Sadržaj dokumenta pomaže u boljem shvatanju spremnosti dece na razvoj i učenje.

Realizacijom ovog sadržaja, stvaranjem društveno-emotivno povoljne sredine, stvaranjem fizičkih i sadržajnih uslova za različitim razvoj aktivnostima, stimulisanjem igre i zajedničkog delovanja dece, ima se za cilj postizanje još boljeg kvaliteta obrazovnih aktivnosti, bez obzira na to gde se iste sprovode, u porodici, predškolskoj instituciji, centru za zajednice, obdaništa ili školske ustanove.

Ove standarde mogu primenjivati svi koji su zainteresovani za rano detinjstvo, znači roditelji, staratelji, vaspitači, pedijatri, stručnjaci za različite razvojne oblasti, kreatori politika i oni koji sprovode politike obrazovanja, kao i ostali akteri koji rade u oblasti ranog obrazovanja dece.

Više strano korišćenje ovih standarda, ne samo kao uputstva za optimalni razvoj i učenje dece, već i u isto vreme kao osnova za sastavljanje plana i programa, poboljšanje i procenu programa koji se primenjuju u ranom obrazovanju, poboljšanje pripreme vaspitača, izradu programa za roditelje, nacionalno praćenje ili podizanje svesti i znanja javnosti o ranom razvoju, čini ovaj dokument veoma značajni i upotrebljivim.

Uvereni da smo ovim dokumentom popunili veliku prazninu relevantnih dokumenata za rano obrazovanje, takođe ispoljavamo uverenje da će sprovođenje iste imati neposredan uticaj na poboljšanje rada sa decom, pripremajući ih za školu i za život.

Prof. Dr. Ram Buja
Ministar obrazovanja, nauke i tehnologije

UVOD

Kosovo je razvijalo integralni pristup vaspitanju dece u ranom detinjstvu, u kome se veoma prirodno kombinuju proces vaspitanja, zdravstvenog zbrinjavanja, obrazovanja, igranja dece i profesionalna briga za njihov razvoj. U kontekstu predškolskog vaspitanja preduzeti su važni koraci poput izrade Zakona o predškolskom vaspitanju (2006), Opštih standarda predškolskog vaspitanja i obrazovanja na Kosovu za uzrast od 3 do 6 godina (2006) i Kurikulum za predškolsko vaspitanje na Kosovu za uzrast od treće do šeste godine (2006).

Ovakav sveobuhvatni pristup ranom vaspitanju zauzeo je veoma važno mesto i u strateškom petogodišnjem planu 2011–2016, u kome je Ministarstvo obrazovanja jasno odredilo ciljeve i očekivanja u cilju daljeg povećanja i razvijanja sastavnih komponenti vaspitanja. U tom strateškom planu značajno mesto zauzimaju sigurnost da sva deca, bez razlike, imaju jednak pristup uslugama koje se nude, podsticaj i promocija alternativnih oblika predškolskog vaspitanja, fokusiranje na povećanje i kontrolu kvaliteta vaspitnog rada sa decom te porast svesti, ne samo kod roditelja nego i nacionalne svesti o velikoj važnosti investiranja u decu ranog doba.

Izrađeni dokument o standardima razvoja i učenja predstavlja obećanje da će se na veoma pozitivan način uticati na sve njegove korisnike. Budući da u ovom dokumentu centralno mesto zauzimaju deca i da je izrađen upravo za decu, on je pokazatelj dostignuća dece u određenim oblastima razvoja, a istovremeno nudi modele podrške i podsticanja dece za ostvarivanje ovih standarda. Imajući u obzir da se dokument odnosi na svu decu Kosova, svako od nas može ga koristiti u funkciji glavnog cilja, kao podršku za bolji razvoj naše dece.

ŠTA SU STANDARDI RAZVOJA I UČENJA DECE U RANOM DETINJSTVU (0–6 GODINA)

Standardi razvoja i učenja dece u ranom detinjstvu (SRURD) predstavljaju formule koje opisuju očekivanja u pogledu ponašanja dece i njihovih sposobnosti odnosno u pogledu njihovih dostignuća iz raznih oblasti razvoja i učenja, ukratko – „*šta deca treba da znaju i šta treba da budu u stanju da urade*“. Glavni cilj ovih standarda je stimulisanje optimalnog razvoja dece, bez obzira na pol, lične i društvene osobine, ekonomski status njihovih porodica, sklonosti ili nivoe sposobnosti. Centralno mesto u standardima razvoja i učenja dece u ranom detinjstvu zauzimaju deca; standardi su izrađeni za decu, pa njihovu primenu treba posmatrati kao podršku razvoju dece.

VREDNOSTI I NAČELA NA KOJE SE OSLANJAJU SRURD STANDARDI

Osnovne vrednosti na koje se oslanjaju standardi razvoja i učenja dece u ranom detinjstvu (0–6 godina) jesu:

Individualnost. Svako dete je unikat. Razlike između dece treba upoznati, shvatiti i poštovati.

Samostalnost. Samostalnost i odgovornost deteta treba podsticati, poštovati i ceniti.

Samopouzdanje, pozitivan stav o sebi. Samopouzdanje i unutrašnja motivisanost pomažu detetu da se suočava sa životnim izazovima.

Kompletan razvoj deteta. Maksimalni mogući kvalitet razvoja svih postojećih potencijala.

Razvoj komunikativnih sposobnosti. Osnovna vrednost na kojoj počivaju sve druge vrednosti.

Kreativnost. Svako dete u sebi ima potencijale, a dužnost odraslih je da istražuju, podstiču i razvijaju potencijale deteta.

Poštovanje i ljubav prema zemlji / pripadnosti. Svaki pojedinac je građanin određene zemlje i određene kulture, koju treba da poznaje i kojom treba da se ponosi.

Socijalna odgovornost. Kao društveno biće, svako dete treba da se upozna sa društvenim normama, svojim pravima i odgovornostima.

Osnovna načela na koja se oslanja realizacija sadržaja standarda razvoja i učenja

Ravnopravnost. Standardi razvoja i učenja dece u ranom detinjstvu izrađeni su za svu decu Kosova i prema ovom načelu deca se tretiraju ravnopravno, bez obzira na razliku u polu, socioekonomske razlike, versku pripadnost, etničku pripadnost i različite potrebe dece. Polna ravnopravnost podrazumeva ravnopravno obuhvatanje i tretiranje dece u toku realizacije standarda bez razlike i diskriminacije na osnovu pola (muškarac/žena). Polna ravnopravnost treba da se odražava u odnosima između dece, u odnosima drugih prema deci, u realizaciji aktivnosti, u uključivanju dece u igre, u podsticanju da se deca (dečaci i devojčice) uključuju u proces učenja i u omogućavanju slobode izbora aktivnosti, jednakih mogućnosti i jednakog uključivanja u proces. Sva deca imaju pravo da pristupe sadržaju dokumentu i uslugama koje on omogućava.

Svestrani razvoj ličnosti deteta. Standardi upravo imaju za cilj svestrani razvoj ličnosti deteta koji se na najbolji način izgrađuje kada se detetu pružaju neograničene mogućnosti razvoja. Potpuni pristup standardima je usklađen sa ukupnim razvojem dece.

Uzajamna saradnja aktera vaspitanja. Realizacija sadržaja dokumenta može biti uspešna samo ako se porodica, predškolska ustanova, škola i svi ostali akteri na lokalnom ili centralnom nivou posmatraju kao delovi jedne celine. Njihova međusobna saradnja je neophodna jer to pozitivno utiče na razvoj dece i učenje kod dece.

Igranje i učenje kroz interakciju. Igra se smatra jednim od glavnih instrumenata koji podstiču razvoj deteta. Igranje predstavlja život, rast i radost deteta i zato ga treba podsticati, usmeravati i podržavati kako bi dobilo svoj puni smisao i značaj.

Svako dete je od rođenja spremno za učenje. Rane stimulacije i intervencije su važne i nezamenjive dok se njihovi efekti vide u kasnijim periodima razvoja. Sva deca imaju dovoljan potencijal za postizanje najvećeg dela standarda u određenoj fazi uzrasta, naravno uz stimulisanje, podsticanje, podršku i odgovarajuća uputstva.

Dete je aktivni učesnik. Dete se razvija i uči na najbolji način kada se suočava sa izazovima, kada ga u tim izazovima odrasla osoba samo usmerava, pri čemu ne ometa inicijative i kreativnost deteta nego ga stalno podstiče tako što mu stvara ambijent motivacije. Preporučuje se da podsticaji budu spontani i što prirodniji, jer učenje izvire iz životnog iskustva samog deteta.

OBLASTI RAZVOJA, ODREĐIVANJE STAROSTI / STAROSNIH GRUPA OBUHVĀCENIH SRURD STANDARDIMA

Dete se razvija kao celina, dakle u svim oblastima razvoja. Precenjivanje ili potcenjivanje bilo koje oblasti je greška, jer se dete ne razvija najpre fizički, a potom emocionalno i intelektualno. Otuda je i sama podela na određene oblasti sasvim formalna. Kao što je razvoj deteta svestran, tako i posebne oblasti razvoja treba posmatrati kao delove jedne celine, a efekti razvoja uglavnom zavise od nivoa njihove integracije. Standardi razvoja i učenja u ovom osnovnom dokumentu bave se sledećim oblastima razvoja:

- **Fizičko zdravlje i razvoj pokreta**
- **Razvoj jezika (govora) i komunikacije (izražavanja)**
- **Emocionalni i socijalni razvoj**
- **Razvoj spoznaje i opšta saznanja**
- **Razvoj pristupa učenju**

Sva očekivanja i dostignuća dece treba da budu u skladu s uzrastom deteta, pa određivanje starosti / starosnih grupa po kojima se prezentuje realizacija standarda predstavlja drugi veoma važan element ovog dokumenta.

Određivanje starosti:

- 1) jednogodišnje dete je dete od 11 meseci i 29 dana
- 2) dvogodišnje dete je dete od 23 meseca i 29 dana
- 3) trogodišnje dete je dete od 35 meseci i 29 dana
- 4) četvorogodišnje dete je dete od 47 meseci i 29 dana
- 5) petogodišnje dete je dete od 59 meseci i 29 dana
- 6) šestogodišnje dete je dete od 71 mesec i 29 dana

Određivanje grupe:

Starosne grupe navedene u ovom dokumentu oslanjaju se na zakonodavstvo naše zemlje:

- 0–2 godine [0–6 meseci, 6–18 meseci, 18–24 meseca]
- 2–3 godine
- 3–4 godine
- 4–5 godina
- 5–6 godina

Za sve korisnike ovog dokumenta veliki značaj ima njegova jasnoća u pogledu postizanja ili realizacije standarda kod dece. Deca mogu i treba da postižu odgovarajući stepen realizacije predviđenog cilja standarda za poslednja tri meseca određene starosti, što znači da realizacija standarda za četvorogodišnjake počinje tri meseca ranije. Pošto se radi o dokumentu u kome nema ocenjivanja, ako dete nije postiglo neki indikator za odgovarajuću starost, onda roditelj, staratelj ili vaspitačica treba da stimulišu dete da razvije aktivnosti iz prethodnog doba starosti.

KO MOŽE DA KORISTI SRURD STANDARDE, ZA KOJE SVRHE SE ONI KORISTE, A ZA KOJE NE

Standardi se stvaraju kako bi se poboljšao opšti kvalitet vaspitačke delatnosti. Razvoj standarda ima višedimenzionalni značaj zbog toga što nam standardi:

- *pomažu da objasnimo šta želimo postići,*
- *stvaraju osnovu za merenje i ocenjivanje programa,*
- *mogu omogućiti više pravih i nejednostranih rezultata,*
- *obezbeđuju sigurnost u komunikaciji,*
- *pomažu da pred decu postavljamo ciljeve koji se realno mogu očekivati,*
- *pomažu da poboljšavamo programe stručne pripreme za vaspitače,*
- *pomažu da promovišemo programe saradnje sa porodicom.*

Stoga ove standarde mogu koristiti svi pojedinci koji su zainteresovani za rano detinjstvo – roditelji i drugi članovi porodice koji se staraju o deci, staratelji ili glavni staratelji, vaspitači, studenti, profesori i stručnjaci iz raznih razvojnih oblasti, stvaraoci politika na lokalnom ili centralnom nivou, organizacije koje primenjuju programe na osnovu ovog dokumenta i drugi.

Standardi razvoja i učenja u rano doba detinjstva mogu se koristiti za:

- *razvijanje ili razmatranje kurikuluma,*
- *popravljanje i ocenjivanje programa,*
- *uključivanje porodice u program,*
- *usavršavanje i pripremanje sestri, vaspitačica i predškolskih vaspitačica,*
- *praćenje na nacionalnom nivou,*
- *poboljšavanje smernica,*
- *jačanje svesti javnog mnjenja o razvoju i učenju u ranom detinjstvu.*

Standarde razvoja i učenja u ranom dobu detinjstva NE treba koristiti:

- *za ocenjivanje ili dijagnostiku razvojnih faza dece,*
- *za ocenjivanje rada vaspitača,*
- *za ukidanje kurikuluma,*
- *za udaljavanje iz ustanove ili za sprečavanje prijema deteta u ustanovu,*
- *za stvaranje sistema kazni ili nagrađivanja za decu ili za vaspitače.*

PROCES IZRADE STANDARDA RAZVOJA I UČENJA DECE U RANOM DETINJSTVU (0-6 GODINA)

Proces izrade standarda razvoja i učenja dece ranog detinjstva počeo je 2008. godine na inicijativu Kancelarije UNICEF-a u Prištini, a u saradnji sa Ministarstvom za obrazovanje, nauku i tehnologiju. Glavni cilj bila je izrada sveobuhvatnih standarda koji će stimulisati svestrani razvoj dece i koji će biti koristan svim osobama zainteresovanim za rano detinjstvo, a po kojima će dete biti u središtu njihovog interesovanja.

Proces je realizovan u nekoliko faza:

1. **Donošenje odluke za izradu standarda razvoja i učenja dece u ranom detinjstvu**

U ovoj fazi dva stručnjaka učestvovala su u radu fokusirane i validne (petodnevne) radionice koju su organizovali Centralna kancelarija za Jugoistočnu Evropu i UNICEF. Kasnije je MONT formirao grupu stručnjaka za rano detinjstvo sa učesnicima iz mnogih ključnih sektora te sa roditeljima koji su učestvovali u radu dve radionice u vezi s izradom standarda. Radionicama su rukovodili međunarodni stručnjaci.

U okviru ove radionice učesnici su utvrdili glavne vrednosti i osnovna načela dokumenta, kao i razvojne sfere i starosne grupe koje će biti obuhvaćene dokumentom.

2. **Izrada prvog nacrtta standarda razvoja i učenja dece u ranom detinjstvu**

Prvi nacrt standarda razvoja i učenja dece u ranom detinjstvu napisali su stručnjaci radne grupe timski, podeljeni u manje grupe (prema razvojnim oblastima), uz učešće roditelja. U toku procesa izrade poštovane su preporuke međunarodnih stručnjaka, a konsultovana je i obimna međunarodna literatura. Prvi nacrt je izrađen za 4 meseca.

3. **Međunarodna ekspertiza nacrtta standarda razvoja i učenja dece u ranom detinjstvu**

U ovoj fazi nacrt dokumenta su pregledali međunarodni stručnjaci i oni su ponudili neke sugestije za dopunu i poboljšanje dokumenta. Razmatranje dokumenta bilo je fokusirano na:

- a. razjašnjavanje sličnih standarda ustanovljenih u nekoliko razvojnih oblasti,
- b. podelu na emocionalne i socijalne podoblasti u cilju objašnjenja,
- c. ponovno formulisanje nekih indikatora kako bi se procenile mogućnosti njihove realizacije,
- d. jezička razjašnjenja,
- e. što veća konkretizacija indikatora preko ponuđenih aktivnosti.

Radna grupa je uzela u obzir date sugestije i one su uglavnom unete u dokument.

4. Ocenjivanje standarda razvoja i učenja u ranom detinjstvu

Proces ocenjivanja standarda razvoja i učenja u ranom detinjstvu posmatran je kao praktična primena naučnog koncepta razvoja dece. Za ovaj proces korišćena je metodologija koju su preporučili međunarodni stručnjaci, a koja je prilagođena našim prilikama. Tokom ovog procesa su bili angažovani mnogi pojedinci iz relevantnih užih stručnih oblasti. Proces ocenjivanja osigurao je dalja razjašnjenja i poboljšanja dokumenta.

Proces ocenjivanja realizovan je u dve faze:

- a- **Ocenjivanje sadržaja standarda** – Pomoću naučne metodologije ocenjivano je da li naši standardi izražavaju sadržinu koju su naša deca u stanju da znaju i koju mogu da realizuju.

Ovaj proces je realizovan sa stručnjacima iz različitih razvojnih oblasti kao što su pedijatri, psiholozi, psihijatri, pedagozi, direktori predškolskih ustanova, ali i ekonomisti, fizijatri i dr. U drugoj grupi koja je učestvovala u ocenjivanju sadržaja bile su vaspitačice koje rade sa decom od 9 meseci do 6 godina. U međuvremenu su, sa roditeljima iz različitih opština, organizovane dve fokus radne grupe koje su obezbedile njihovo mišljenje o sadržaju dokumenta.

- b- **Ocenjivanje doba starosti** – Pomoću naučne metodologije osigurane su kvantitativne činjenice o poklapanju činjenica sa odgovarajućom starosti, tj. činjenice koje ukazuju na ono što deca određene starosti treba i mogu da urade.

U toku ovog procesa angažovane su vaspitačice iz predškolskih ustanova koje su na neposredan način, posmatranjem oko 700 dece i kroz intervjuje sa roditeljima, obezbedile veoma važne činjenice za ovaj proces.

Proces ocenjivanja realizovan je u roku od 14 meseci.

- c- **Izrada konačne verzije standarda za razvoj i učenje dece u ranom detinjstvu**

Posle dobijanja rezultata iz dva procesa ocenjivanja, radna grupa je organizovala dve radionice tokom kojih su u završnu verziju nacrtala standarda unete sve sugestije i rezultati.

Potom je dokument, uz podršku UNICEF-a, razmatran i iz perspektive poštovanja polne ravnopravnosti.

Na ovakav način nastala je završna verzija dokumenta.

OBJAŠNJENJE TERMINA

U ovom dokumentu se često koriste neki specifični termini i ovde se daju njihove okvirne definicije.

Razvojna oblast

Razvojna oblast predstavlja razne aspekte svestranog razvoja deteta. Razvojne oblasti treba posmatrati u tesnoj uzajamnoj vezi, jer se one uslovjavaju međusobno i uslovjavaju svestrani razvoj deteta. U ovom dokumentu razvojne oblasti su oblast fizičkog zdravlja i razvoja pokreta, oblast razvoja jezika i komunikacije, oblast emocionalnog i socijalnog razvoja, oblast razvoja sticanja opštih saznanja i oblast razvoja pristupa učenju.

Podoblasti razvoja

Podoblastima razvoja smatraju se razvojni detalji unutar jedne razvojne oblasti. Sadržina podoblasti fokusira se samo na detalje razvojne oblasti pa su, recimo, u oblasti fizičkog zdravlja i razvoja pokreta podoblasti razvijanje sposobnosti za osnovne pokrete (veliki mišići), razvijanje sposobnosti za fine pokrete (sitni mišići), razvijanje senzomotornih sposobnosti te razvoj fizičkog zdravlja i brige o sebi.

Standardi

Standardi predstavljaju formulacije očekivanih rezultata u ponašanju dece i njihovim dostignućima u raznim oblastima razvoja i učenja i izražavaju šta deca treba da znaju i mogu da urade. Ovi standardi postavljeni su za razne razvojne podoblasti i jednaki su za sve starosne grupe od 0 do 6 godina.

Indikatori

Indikatori u veoma povezani sa standardima i predstavljaju jasne i merljive manifestacije dečijih aktivnosti. Indikatori predstavljaju konkretne primere ponašanja ili veština dece i postavljaju se za posebne starosne grupe (24 meseca, tri godine, četiri godine itd.), osiguravajući realizaciju odgovarajućeg standarda za celu starosnu grupu od 0 do 6 godina.

Aktivnosti učenja

Predstavljaju primere jednostavnih aktivnosti koje mogu realizovati svi pojedinci koji su u odnosu sa decom. Njihovo razvijanje i realizacija podstiču i obezbeđuju realizaciju indikatora. Navedeni primeri aktivnosti učenja mogu poslužiti kao putokaz ili model i za druge aktivnosti koje služe istom cilju.

FIZIČKO ZDRAVLJE I RAZVOJ POKRETLJIVOSTI

Fizičko zdravlje i razvoj pokreta predstavljaju veoma važne faktore u periodu ranog detinjstva. Dete burno raste i razvija se, naročito u prvom periodu ranog detinjstva, što postepeno opada kako se dete približava predškolskim godinama. Mada se često koriste kao sinonimi, rast i razvoj nemaju isto značenje. **Rast** deteta tiče se specifičnih promena telesne strukture, promena koje se uglavnom odnose na povećanje težine ili dužine (visine) deteta, rast ruku i nogu i dr. S druge strane, **razvoj** deteta tiče se promena na funkcionalnom nivou i njihove kompleksnosti (koja se kreće od najprostijih do najkomplikovanijih promena). **Fizički razvoj** izražava funkcionalne promene telesne strukture do kojih vremenom dolazi, dok je maturiranje (zrelost) genetski programirano i dešava se prirodno, vremenom, a sredina na to veoma malo utiče. Maturiranje je tesno povezano sa rastom.

Fizički razvoj i razvoj pokreta su veoma burni u prve tri godine života, kada se kosti i mišići deteta intenzivno razvijaju. Intenzivno se razvijaju i sposobnosti deteta za koordinisanje snage ili ravnoteže, što detetu omogućava energičan razvoj njegovih dnevne aktivnosti. U periodu od 3 do 6 godina telo deteta predškolskog uzrasta, zbog jačanja i sazrevanja sistema kostura, dobija pravilniju formu, atletski izgled, karakterističan za ovaj uzrast. Sposobnosti pokreta postaju rafiniranije, pokreti se bolje koordinišu, a upaljivo se razvija i sposobnost održavanja ravnoteže. Sva deca ulaze u predškolski period sa različitim sposobnostima pokreta koje su stekli i usavršavali u periodu svog ranog detinjstva (ovde spadaju pravilan sedeći stav, ravnoteža i hodanje). U toku prvih godina života deca usavršavaju svoje lokomotorne sposobnosti i sposobnosti manipulisanja, što ih osposobljava za snalaženje u neposrednom okruženju. Vremenom počinje da se razvija ono što se zove struktura opšte pokretljivosti, koja obuhvata skokove, bacanje, hvatanje i trčanje.

Pravilnost fizičkog razvoja i pokreta prati dva osnovna modela: kefalokaudalni (od glave do nogu) i proksimodistalni model (od centra tela ka periferiji). Kod kefalokaudalnog modela razvoj se prvo i veoma brzo odvija kod glave, a ne kod donjih delova tela, dok se kod proksimodistalnog modela razvoj prvo i brže odvija u centru tela nego u ekstremitetima. Još jedna karakteristika razvoja je da se dete razvija od opštih, manje specifičnih reakcija ka više kontrolisanim specifičnim reakcijama, preko procesa koji se zove diferencijacija.

Fizički razvoj i razvoj pokreta pomažu razvoj drugih oblasti, na primer socijalne oblasti (kada se dete igra sa ostalom decom) ili oblasti spoznaje (kada dete otkriva ne samo predmete, stvari i okruženje već i novu strukturu pokreta).

Proces razvoja deteta u oblasti fizičkog razvoja i razvoja pokreta je u nastavku predstavljen prema sledećim podoblastima:

Razvoj sposobnosti za osnovne pokrete (kretanje) – deca stiču sposobnost kontrolisanja pokreta svoga tela, sposobnost ravnoteže, koordinisanja pokreta (hodanje, trčanje, skakanje, bacanje, hodanje uz i niz stepenice i dr.).

Razvoj sposobnosti za fine pokrete – deca stiču sposobnost da kontrolišu ruke i prste, sposobnost za koordinisanje očiju i ruku te sposobnost manipulisanja raznim predmetima za svakodnevnu upotrebu (hvatanje, zakopčavanje i otkopčavanje dugmadi, vezivanje pertli, rajsferšlusa, crtanje, pisanje, izrada raznih oblika i figura od plastelina, testa itd.).

Razvijanje senzomotornih sposobnosti – deca stiču sposobnost za regulisanje i usavršavanje pokreta kroz razvoj i korišćenje čula.

Fizičko zdravlje i briga o sebi – deca ispoljavaju veštine u ispunjavanju dnevne rutine prilikom odevanja i ishrane, sposobnost održavanja sopstvene higijene i izbora/eliminisanja opasnih aktivnosti i situacija ili situacija kojima mogu da se povrede.

❖ **Podoblast 1. Razvijanje sposobnosti za osnovne pokrete (veliki mišići)**

Standard 1 – Deca pokazuju sposobnost da kontrolišu pokrete tela

Standard 2 – Deca pokazuju sposobnost razvijanja ravnoteže

Standard 3 – Deca pokazuju sposobnost koordinisanja svojih pokreta

❖ **Podoblast 2. Razvijanje sposobnosti za fine pokrete (sitni mišići)**

Standard 1 – Deca pokazuju sposobnost da koriste ruke i prste

Standard 2 – Deca pokazuju sposobnost koordinisanja očiju i ruku

Standard 3 – Deca pokazuju sposobnost da barataju igračkama ili predmetima za svakodnevnu upotrebu

❖ **Podoblast 3 – Razvijanje senzomotornih sposobnosti**

Standard 1 – Deca koriste svoja čula za regulisanje pokreta

❖ **Podoblast 4 – Fizičko zdravlje i briga o sebi**

Standardi 1 – Deca pokazuju sposobnost da ispunjavaju dnevne rutine prilikom odevanja i ishrane

Standard 2 – Deca pokazuju veštine održavanja lične higijene

Standard 3 – Deca pokazuju sposobnost da izbegavaju opasne aktivnosti i situacije u kojima se mogu povrediti

Podoblast 1. Razvijanje sposobnosti za osnovne pokrete (kretanje) – veliki miši i
Standard 1 – Deca pokazuju sposobnost za kontrolu pokreta tela

0–2 godine			2 – 3 godine	3 – 4 godine	4 – 5 godina	5 – 6 godina
Do 6 meseci	6 – 18 meseci	18 – 24 meseca				
Dete pokreće glavu s jedne na drugu stranu kada leži potrobuške	Dete okreće telo kada je u sedećem položaju da bi pronašlo predmete iza sebe	Dete se kreće u pravcu nekog objekta ili ličnosti koja ga poziva	Dete skače sa obe noge	Dete se penje uz stepenice i silazi niz njih ne držeći se za držeće stepeništa	Dete prihvata veliku loptu obema rukama	Dete se s lakoćom kreće oko prepreka obilazeći ih ili prelazeći preko njih
Zveckajte igračkom koja stvara buku na različitim mestima u sobi.	Postavite predmete iza leđa deteta i stavite mu do znanja da su predmeti tu.	Organizujte razne igre koje omogućavaju da dete ispravno hoda, u sobi ili u prirodi.	Organizujte razne igre koje stimulišu dete da skače obema nogama (tražite od deteta da imitira životinje koje skaču na obe noge, npr. zec, kengur i dr.).	Dozvolite detetu da se samo penje uz stepenice ili da silazi niz njih.	Osmislite razne igre koje podstiču prihvatanje velike lopte.	Igrajte se s detetom u prirodi ili u sobi stimulišući ga da se kreće i razvijajući lakoću njegovih pokreta.
Dete skuplja i ispruža noge kada leži na ledima	Dete se saginje da bi pronašlo igračku ispod stola	Dete se penje uz stepenice i silazi niz njih držeći se za držeće stepeništa	Dete trči menjajući pravac i brzinu kretanja		Dete prati zahtev odrasle osobe da se sagne, okreće ili istegne telo bez pada	
Reaguje na golicanje raznim pokretima	Stavite predmete ispod stola i tražite od deteta da ih pronade.	Dozvolite detetu da vas prati kada se penjete ili silazite stepeništem, ali uvek pod nadzorom ili držeći ga za ruku.	Stimulišite dete da trči po dvorištu u različitim pravcima.		Saginjite se zajedno sa detetom, okrećite se u mestu, širite ruke i sl.	
Milujte i golicajte dete počevši od leđa.						

STANDARDI RAZVOJA I UČENJA U RANOM DETINJSTVU

Podoblast 1. Razvijanje sposobnosti za osnovne pokrete (kretanje) – veliki miši i Standard 2 – Deca pokazuju sposobnost za razvoj ravnoteže

0–2 godine			2 – 3 godine	3 – 4 godine	4 – 5 godina	5 – 6 godina
Do 6 meseci	6 – 18 meseci	18 – 24 meseca				
<p>Dete drži glavu ispravno kada je u naručju</p> <p><i>Držite dete u ispravnom položaju, pridržavajući mu pravilno glavu.</i></p> <p>Dete se samo prevrće u oba pravca, sa leđa potruške i obratno</p> <p><i>Postavljajte dete u različite položaje (na leđa, bočno) i podstičite ga da se prevrće i okreće.</i></p>	<p>Dete ostaje u sedećem položaju bez pomoći kada ga stavite na stolicu ili na kauč</p> <p><i>Stvarajte mogućnost i sigurna mesta na kojima dete može da zauzme sedeći stav.</i></p> <p>Dete hoda po sobi bez pomoći</p> <p><i>Ohrabrite dete da vas prati po sobi dok nešto radite.</i></p>	<p>Dete hoda nekoliko koraka nazad</p> <p><i>Tražite od deteta da se pokreće napred i nazad u ritmu muzike.</i></p> <p>Dete se oslanja na prste kada želi da dohvati igračku</p> <p><i>Zajedno sa detetom imitirajte berbu voća ili pokrete ruku u vazduhu.</i></p>	<p>Dete prati liniju nacrtanu na podu</p> <p><i>Crtajte na podu linije različitih oblika i zajedno sa detetom hodajte po njima.</i></p> <p>Dete sa lakoćom sedi i ustaje sa stolice</p> <p><i>U sobi ili napolju organizujte igre koje dete stimulišu da ustane sa stolice ili klupe.</i></p>	<p>Dete okreće loptu oko sebe u sedećem položaju i ne pada</p> <p><i>Ponudite detetu lopte raznih veličina i stimulišite ga da ih okreće oko sebe, a da ne padne.</i></p> <p>Dete stoji na jednoj nozi do 5 sekundi</p> <p><i>Organizujte igre koje omogućavaju detetu da stoji na jednoj nozi (brojte do 5.).</i></p>	<p>Stoji na jednoj nozi deset ili više sekundi</p> <p><i>Uz zvuk muzike pravite sa detetom pokrete tela, uz kraće prekide, stojeći na jednoj nozi.</i></p> <p>Dete hoda po pravoj tankoj liniji (debljine 2–3 cm) održavajući ravnotežu</p> <p><i>Ohrabrite dete da hoda po linijama, npr. po linijama koje děle podne pločice.</i></p>	<p>Dete sa lakoćom preskače niske prepreke (do 20 cm)</p> <p><i>Po sobi ili napolju rasporedite manje bezbedne predmete visine do 20 cm i ohrabrite dete da prelazi preko njih.</i></p> <p>Dete skače na jednoj nozi održavajući ravnotežu</p> <p><i>Igrajte se sa detetom i skačite na jednoj nozi.</i></p>

Podoblast 1. Razvijanje sposobnosti za osnovne pokrete (kretanje) – krupni miši i Standard 3 – Deca pokazuju sposobnost za koordinisanje pokreta

0–2 godine			2 – 3 godine	3 – 4 godine	4 – 5 godina	5 – 6 godina
Do 6 meseci	6 – 18 meseci	18 – 24 meseca				
Dete pokreće glavu u svim pravcima, odgovarajući na sve podsticaje (zvuk, svetlost, dodir i dr.) Pevajte i razgovarajte sa detetom krećući se po sobi.	Dete ustaje iz sedećeg u stojeći položaj i obratno <i>Ohrabrite dete da se podigne iz sedećeg položaja pružajući mu igračku koju voli ili zovući ga po imenu</i>	Dete se penje uz stepenice i silazi niz njih stojeći obema nogama na jednom stepeniku <i>Dozvolite detetu da se kreće po stepeništu. ali mu i pomažite.</i>	Dete baca loptu obema rukama <i>Organizujte igre u kojima dete treba da baca loptu obema rukama.</i>	Dete baca loptu u željenom pravcu <i>Postavite nekoliko koševa u obliku kvadrata ili kruga i dete u sredini, a ono neka baca loptu u željeni cilj.</i>	Dete trči prateći ritam (brže ili sporije) <i>Slušajući ritam muzike dete primenjuje uputstva vaspitačice ili roditelja da trči u ritmu.</i>	Dete sa lakoćom skače po nacrtanim površinama <i>Nacrtajte po podu razne oblike i tražite od deteta da redom skače po njima. Omogućite detetu da isproba skakanje kanapom (individualno ili da dvoje dece drže kanap dok treće skače).</i>
Dete može da ostane u sedećem položaju bez naslona nekoliko sekundi Pokušajte da postavite dete u sedeći položaj, ali ga nadzirite.	Dete hoda u pravcu stola ili svog kutka za igranje <i>Omogućite mu da se slobodno kreće po sobi ili u prirodi.</i>		Dete se penje na svoj krevet i silazi s njega bez pomoći <i>Dozvolite detetu da se penje na krevet i silazi s njega, ali pod nadzorom.</i>	Dete ustaje i sedi (čući) na koljenima držeći telo uspravno <i>Prateći muzici ili vaspitačicu/roditelja, dete se uključuje u aktivnosti kretanja koje se fokusiraju na sedanje i ustajanje.</i>	Dete okreće pedale bicikla u suprotnom smjeru <i>Omogućite detetu da vozi bicikl napred i nazad ili da se igra po podu pokrećući noge u ritmu okretanja pedala.</i>	Dete zauzima položaje pogodne za imitiranje nečega ili nekoga <i>Zahtevajte od deteta da imitira način hodanja nekog bliskog ili neke životinje.</i>

Podoblast 2. Razvijanje sposobnosti za fine pokrete (sitni miši i)
Standard 1 – Deca pokazuju sposobnost da koriste ruke i prste

0–2 godine			2 – 3 godine	3 – 4 godine	4 – 5 godina	5 – 6 godina
Do 6 meseci	6 – 18 meseci	18 – 24 meseca				
<p>Dete hvata i drži, a zatim ostavlja igračku</p> <p><i>Dajte detetu odgovarajuće igračke (mekane, sigurne) omogućavajući mu da ih uhvati.</i></p>	<p>Dete šara po papiru</p> <p><i>Dozvolite detetu da piše i šara olovkama pogodnim za njegov uzrast na papiru koji ste mu vi dali.</i></p> <p>Dete samo pije vodu iz plastične čaše (ponekad prospipajući pomalo)</p> <p><i>Pružite detetu čašice i druge objekte od plastike i naučite ga da ih upotrebljava.</i></p> <p>Dete cedi nakvašeni sunđer i uživa igrajući se vodom</p> <p><i>Prilikom kupanja dozvolite detetu da se samo kupa sunđerom i da ga povremeno cedi.</i></p>	<p>Dete rastavlja i sastavlja jednostavne i velike igračke</p> <p><i>Ponudite detetu složene igračke i ohrabrite ga da ih rastavlja objašnjavajući mu i kako se sastavljaju.</i></p> <p>Dete okreće listove knjige, časopisa</p> <p><i>Tokom čitanja tražite da dete samo okrene list knjige.</i></p>	<p>Dete otvara i zatvara fioke ormara</p> <p><i>Dozvolite detetu da samo uzima odeću iz fioke.</i></p> <p>Dete otvara ili zatvara poklopac flaše, poklopac kutije i dr.</p> <p><i>Dajte detetu flašu i zahtevajte da on otvara i zatvara poklopcem flašu ili kutiju.</i></p>	<p>Dete koristi gotove modle (okruglaste, četvrtaste, u oblike srca i dr.) da deli testo (materijal) za slatkishe, plastelin, blato i sl.</p> <p>Dete koristi štipaljke da okači crtež na konopac ili imitira kačenje odeće</p> <p><i>Obezbedite plastične štipaljke i ohrabrite njihovu upotrebu.</i></p>	<p>Dete zakopčava ili otkopčava svoju dugmad ili rajsferšlus</p> <p><i>Ohrabrujte dete da se samo oblači i svlači i da samo zakopča/otkopčava dugmad ili rajsferšlus.</i></p> <p>Dete s lakoćom stavlja poklopce malih kutija, kinder jaja, kutije za bižuteriju, za lutke ili za druge igračke, kutije za mašine</p> <p><i>Čuvajte male kutije i tražite od deteta da ih samo zatvara.</i></p>	<p>Dete koristi lepak za sklapanje delova iste figure</p> <p><i>Izaberite figure koje treba sastaviti i dajte detetu uputstva kako treba da ih sklapa ili mu dozvolite da ih sklapa po njegovoj želji.</i></p> <p>Dete jednom rukom drži plastične makaze i seče papir prema nacrtanom modelu (kvadrat, krug i dr.)</p> <p><i>Tražite da dete iseče papir na kome niste crtali model.</i></p>

Podoblast 2. Razvijanje sposobnosti za fine pokrete (sitni miši i)
Standard 3 – Deca pokazuju sposobnost koordinisanja o iju i ruku

0–2 godine			2 – 3 godine	3 – 4 godine	4 – 5 godina	5 – 6 godina
Do 6 meseci	6 – 18 meseci	18 – 24 meseca				
<p>Dete hvata prste roditelja ili staratelja</p> <p>Budite blizu deteta i igrajte se njegovim rukama.</p> <p>Dete pruža ruke u pravcu ponuđenog predmeta</p> <p>Dajte detetu igračke koje imaju meke boje, koje daju prijatan zvuk, ili koje imaju one forme koje njemu odgovaraju, simulirajući njihovo hvananje.</p>	<p>Dete tapše obema rukama</p> <p>Ohrabrite dete da tapše rukama u toku raznih igara.</p> <p>Dete postavlja 3–4 bloka (ili odgovarajuće predmete) jedan na drugi i onda ih ruši</p> <p>Dajte detetu blokove ili bezbedne predmete sa kojima će se igrati i igrajte se zajedno, stavljujući predmete jedan na drugi.</p>	<p>Dete puni i prazni čašu s vodom, kofu s peskom, prebacuje razne predmete iz jedne korpe u drugu</p> <p>Dozvolite detetu i ohrabrujte ga da se igra svim materijalima koji nisu štetni po njega, i u sobi i napolju.</p> <p>Dete jednom rukom okreće stranicu knjige, časopisa</p> <p>Dok čitate dečije priče, tražite od deteta da listove okreće samo.</p>	<p>Dete gradi tvrdavu sa 8–10 blokova</p> <p>Tražite od deteta (i od dečaka i od devojčica) da blokovima ili drugim predmetima izgradi ono što se njemu najviše sviđa.</p> <p>Dete više puta vadi i postavlja deo slagalice (puzzle), sve dok ne pronađe odgovarajuće mesto</p> <p>Dajte detetu slagalice koje zahtevaju da se napravi određena figura, predmet ili objekat (kuća, drvo, cveće i sl.).</p>	<p>Dete pravi nisku od velikih dinduva, šupljih makarona, malih krugova i dr.</p> <p>Dajte detetu bezbedne materijale i zahtevajte od njega da napravi nisku.</p> <p>Pravite razne složene figure (prema datim modelima)</p> <p>Dajte detetu složene figure (koje se sastoje od više delova), rastavite figuru u njegovom prisustvu i ponovo je sastavite. pokažite detetu kako da to samostalno uradi. Razmestite po dvorištu delove neke velike igračke (plastika, papir u boji itd.) i zatražite od deteta da pronađe delove i sastavi igračku.</p>	<p>Dete makazama seče figure prema datim modelima</p> <p>Kada dete nacrtava neku figuru (kuću, životinju), zahtevajte od njega da makazama iseče crtež i zajedno sa njim okačite ga (postavite) na mesto koje se detetu sviđa.</p>	<p>Dete koristi razne materijale (parčiće tkanine, lepak za papir, konac i dr.) da pravi razne figure, npr. avion, kuću, stolicu, lutku i sl.</p> <p>Dajte detetu bezbedne materijale, mogućnost i prostor u kome će moći da razvija svoju ideju. Zajedno sa detetom napravite takve figure, ali se potrudite da veći deo posla dete uradi samostalno.</p>

STANDARDI RAZVOJA I UČENJA U RANOM DETINJSTVU

Podoblast 2. Razvijanje sposobnosti za fine pokrete (sitni miš i)**Standard 4 – Deca pokazuju sposobnosti za baratanje igračaka ili predmetima za svakodnevnu upotrebu**

0–2 godine			2 – 3 godine	3 – 4 godine	4 – 5 godina	5 – 6 godina
Do 6 meseci	6 – 18 meseci	18 – 24 meseca				
<p>Lupa igrackama udarajući jednu o drugu</p> <p><i>Dajte detetu meke, bezbedne i bučne igracke kojima se lako manipuliše, prikladne za njegov uzrast, i ohrabrite ga da jako udara igrackama jednom o drugu.</i></p>	<p>Igračku prebacuje iz jedne u drugu ruku</p> <p><i>Dajte detetu igracke i zahtevajte od njega da ih prebacuje iz jedne u drugu ruku.</i></p> <p>Hvata stvari (kašiku, plastičnu čašu, male igracke i sl.) velikim prstom i kažiprstom</p> <p><i>Pod vašim nadzorom dozvolite detetu da hvata stvari velikim prstom i kažiprstom.</i></p>	<p>Pomaže u skupljanju igracki i stavlja ih u korpu</p> <p><i>Kada dete završi s igranjem, zajedno s njim prikupite igracke ili zahtevajte od njega da to samo uradi.</i></p> <p>Stavlja stvari na određeno mesto (voće u posudu za voće, tanjur, hleb i dr.)</p> <p><i>Ohrabrujte dete (i dečake i devojčice) da vam pomaže da stavljaće voće u odgovarajuće posude.</i></p> <p>Čisti prljave igracke</p> <p><i>Ohrabrite dete da čisti svoje igracke (vodom, malim nakvašenim peškirom, mokrim papirom i sl.).</i></p>	<p>Drži kutiju jednom rukom dok drugom stavlja u nju manje stvari</p> <p><i>Dajte detetu malu korpu ili kutiju i zahtevajte od njega da je napuni sa manjim sitnim igrackama ili stvarima.</i></p> <p>Spaja delove papira u boji kako bi napravilo dekorativni niz</p> <p><i>Ohrabrite dete da samo napravi niz od dekorativnog papira.</i></p>	<p>Samo puni flašu vodom</p> <p><i>Dozvolite detetu i ohrabrujte ga da samo puni flašu vodom, mlekom, sokom i sl.</i></p>	<p>Samo češlja svoju kosu</p> <p><i>Ohrabrujte dete da se samo stara o svojoj kosi.</i></p>	<p>Samostalno vezuje pertle na cipelama</p> <p><i>Dozvolite detetu da samo vezuje pertle na cipelama ili patikama.</i></p>

Podoblast 3. Razvoj senzomotornih sposobnosti**Standard 1 – Deca koriste ulu za regulisanje svojih pokreta**

0–2 godine			2 – 3 godine	3 – 4 godine	4 – 5 godina	5 – 6 godina
Do 6 meseci	6 – 18 meseci	18 – 24 meseca				
<p>Očima prati objekte koji se kreću gore dole i levo desno</p> <p>Pred detetom protresite igračku koja stvara buku i je pokrećite u raznim pravcima.</p> <p>Prijatnjim glasom zovite dete po imenu dok se krećete po sobi.</p>	<p>Hoda u pravcu predmeta određene boje ili određenog oblika</p> <p>Pokazujući detetu određeni objekt (lutka, lopta i sl.) zahtevajte od njega da uzme taj predmet.</p>	<p>Reaguje mimikom i pokretima u toku dnevne rutine u znak odobravanja ili negodovanja</p> <p>Prilikom pranja zuba (uz vašu pomoć) обратите pažnju na reakciju deteta prema pasti za zube ili grubosti četkice.</p> <p>Dajte detetu hranu koju voli.</p>	<p>Prilagođava pokrete ritmu muzike</p> <p>Uz zvuk muzike uputite dete da pokrete uskladi sa ritmom muzike.</p>	<p>Imitira pokrete ili emocije drugih osoba ili raznih životinja</p> <p>Pročitajte ili ispričajte neku priču, a onda imitirajući glas ili pokrete neke osobe ili životinje i zatražite od deteta da ih imitira.</p>	<p>Boji unutar linija</p> <p>Dajte detetu listove za crtanje sa praznim figurama i zahtevajte od njega da ih oboji.</p>	<p>Precizno crta razne figure</p> <p>Posle priče koju ste ispričali zahtevajte od deteta da nacrtava svoju predstavu o određenom liku iz priče.</p> <p>Sa lakoćom se igra u različitim atmosferskim uslovima i po pravilima igara</p> <p>Dozvolite detetu da se igra napolju, po snegu, kiši, u pesku i sl., i dajte mu odgovarajuća uputstva.</p>

Podoblast 4. Fizičko zdravlje i briga o sebi**Standard 1 – Deca pokazuju veštine u ispunjavanju dnevne rutine**

0–2 godine			2 – 3 godine	3 – 4 godine	4 – 5 godina	5 – 6 godina
Do 6 meseci	6 – 18 meseci	18 – 24 meseca				
<p>Reaguje na hranu kada je gladno (dojenje, flašica s mlekom, tanjur sa hranom)</p> <p><i>Hranite dete dojenjem ili drugom hranom uvek kada pokazuje znakove gladi.</i></p>	<p>Pokušava da stavi kapu na glavu kada izlazi napolje</p> <p><i>Dozvolite detetu da samo stavlja kapu kada izlazi napolje.</i></p> <p>Koristi kašiku (i pored toga što možda pomalo prosipa hranu)</p> <p><i>Ohrabrite dete da koristi kašiku kada jede.</i></p>	<p>Oblači se uz malu pomoć odraslih</p> <p><i>Dozvolite detetu da pokuša da se samo obuče i malo mu pomožite.</i></p>	<p>Pomaže da se namesti stola za ručavanje</p> <p><i>Dozvolite detetu da vam pomaže u nameštanju stola za ručavanje tako što će nositi bezbedne stvari (salvete, kašike, korpu za hleb); podstičite i dečake i devojčice da učestvuju u ovim poslovima.</i></p>	<p>Kašikom maže marmeladu ili eurokrem na parče hleba</p> <p><i>Dozvolite detetu da samo maže marmeladu ili eurokrem na parče hleba.</i></p>	<p>Sipa mleko ili sok iz flaše u čašu</p> <p><i>U toku obroka dozvolite detetu da sipa jogurt ili sok iz flaše u čašu.</i></p>	<p>Samostalno se oblači</p> <p><i>Dozvolite deci da se samostalno oblače i svlače.</i></p> <p>Učestvuje u pripremanju hrane (slatkiša)</p> <p><i>Pozovite dete (i dečake i devojčice) kada spremate hranu, kada spremate testo za slatkiše, pitu i sl.</i></p>

Podoblast 4. Fizičko zdravlje i briga o sebi**Standard 2 – Deca pokazuju veštine u ispunjavanju lične higijene**

0–2 godine			2 – 3 godine	3 – 4 godine	4 – 5 godina	5 – 6 godina
Do 6 meseci	6 – 18 meseci	18 – 24 meseca				
<p>Sviđa mu se kupanje i relaksira ga kada se kupa</p> <p>Dok se dete kupa (u kupatilu ili improvizovanom kupatilu), dozvolite mu da se igra vodom pridržavajući ga pažljivo.</p>	<p>Ispoljava nezadovoljstvo kada je pelena mokra ili nečista</p> <p>Ohrabrite dete da vam kaže kada mu je pelena nečista.</p>	<p>Pokriva usta kada kašљe</p> <p>Podsetite dete da kada kašљe ili kija treba da pokriva rukom usta i da koristi papirnu maramicu.</p> <p>Pere ruke uz pomoć odraslih</p> <p>Dozvolite detetu da pere ruke pre jela, naučite ga da uvek pre obroka opere ruke u kupatilu.</p>	<p>Koristi četku za zube (prikladnu za njegov uzrast)</p> <p>Pomožite detetu da vodi računa o zdravlju usta i koristi prikladnu četkicu i zubnu pastu.</p> <p>Koristi toalet (WC) uz malu pomoć</p> <p>Dozvolite detetu da samo ide u WC i pomožite mu kada mu je potrebna pomoć.</p>	<p>Samostalno pere ruke pre i posle jela</p> <p>Podsetite dete da opere ruke pre i posle jela i razgovarajte sa njim o važnosti toga.</p> <p>Samo briše nos kada je to potrebno</p> <p>Podsetite dete i ohrabrite ga da samo briše nos kada je to potrebno.</p>	<p>Ispunjava svoje svakodnevne potrebe pažljivo poštujući pravila održavanja čistote (briše se, pušta vodu, pere ruke)</p> <p>Dozvolite detetu da se samo brine o svojim svakodnevnim potrebama (posvetite mu posebnu pažnju kada je bolesno, ima proliv, temperaturu i sl.).</p>	<p>Stara se o higijeni tela bez ičije pomoći</p> <p>Podsećajte dete na osnovna pravila higijene (pranje ruku, lica, zuba, usiju) svakoga jutra i uvek kada je to potrebno.</p> <p>Dozvolite detetu da se okupa i objasnите mu važnost kupanja, a posebno pranja nekih delova tela.</p> <p>Bez ičije pomoći ispira usta i usne posle uzimanja hrane</p> <p>Podstičite dete da ispira usta posle uzimanja hrane i pratite da li to radi.</p>

Podoblast 4. Fizi ko zdravlje i briga o sebi**Standard 3 – Deca pokazuju sposobnost da izbegavaju opasne aktivnosti i situacije u kojima se mogu povrediti**

0–2 godine			2 – 3 godine	3 – 4 godine	4 – 5 godina	5 – 6 godina
Do 6 meseci	6 – 18 meseci	18 – 24 meseca				
Dete plače i uznemirava se kada dođe do nagle (iznenadne) buke <i>Približite se detetu i pokušajte da ga umirite.</i>	Dete na zahtev odrasle osobe staje kada se javi opasna situacija <i>Jasno i tačno objasnite detetu da ne sme da dira opasne materijale, kao i šta su opasne situacije (npr. objasnite mu da se može opeći ako je nešto veoma vruće).</i>	Dete upoznaje opasnost ne dodirujući vruće predmete <i>Pričajte detetu o mogućim opasnostima ako se igra izvorima topote (ringla, rerna, peć, upaljač, pegla).</i>	Dete hvata za ruku odraslu osobu kada želi da izbegne opasne situacije (stupenište, ulica i sl.) <i>Dok hodate sa detetom ulicom držite ga za ruku i objasnite mu pravila bezbednosti na putu.</i> <i>Objasnite mu mere bezbednosti u kući i stanu, na stupeništu, na balkonu itd.</i>	Dete pokazuje odrasloj osobi da oseća bolove ili nešto što ga uznevimirava <i>Razgovarajte sa detetom o glavnim znacima bolesti (bolu, kašlju) i objasnite mu zašto je važno da vam kaže što pre ako oseti nešto slično.</i>	Dete izbegava opasnost na putu <i>Pomozite detetu da izbegne razne opasnosti na putu.</i> Dete razume šta znače svetla na semaforu <i>Objasnite detetu smisao i važnost svetala na semaforu i vežbajte to s njim uvek kada zajedno prelazite ulicu.</i>	Dete poznaje i razlikuje moguće opasne aktivnosti <i>Koristite slike i ilustrovane knjige da biste ukazali detetu na opasna ponašanja (pušenje, alkohol, vožnja biciklom bez kacige i sl.) i razgovarajte sa njim o ovim lošim navikama.</i> Dete traži pomoć u slučaju opasnosti (poziva roditelja telefonom, broj 112 za hitne slučajeve i dr.) <i>Ohrabrite dete da vas pozove telefonom ili da pozove broj za hitne slučajeve (112).</i> Dete pažljivo prolazi preko ulice gledajući u oba smera (sa roditeljem) <i>Dok prelazite preko ulice naučite dete da pažljivo pogleda u oba smera kako bi moglo bezbedno da pređe ulicu.</i>

RAZVOJ JEZIKA I KOMUNICIRANJA

Savladanje jezika i oblika komuniciranja predstavlja složen i za čoveka veoma važan proces. Postoji niz faktora koji utiču na razne načine na razvoj, savladavanje i pravilno shvatanje jezika i komuniciranja i uslovljavaju ih.

Savladavanje jezika i njegovo pravilno korišćenje imaju izuzetan značaj za uspešno komuniciranje za svakog pojedinca, posebno za novorođenčad, odnosno za dete uzrasta 0–6 godina. Ovaj proces počinje čim se dete rodi, jer ono odmah komunicira na različite načine puštajući glasove i gestikulirajući, a kasnije i govorom kao preuslovom za savladavanje drugih, savršenijih oblika komuniciranja, kao što su čitanje i pisanje.

Na razvoj komuniciranja jezikom utiče i komunikacija kod kuće i u društvu koja je često neravnopravna iz perspektive pola (muškarac/žena). Deca imitiraju i prenose ove modele komuniciranja u razna okruženja, pa u toku realizacije ovog standarda veliku pažnju treba posvetiti ravnopravnom tretirajući i uključivanju u proces dece oba pola (i dečaka i devojčica).

Oblast jezika i komuniciranja je zasebna oblast, ali je ona ima veću specifičnu težinu zbog toga što predstavlja i jezik drugih oblasti. Da li će dete uzrasta 0–6 godina uspešno savladati ovu oblast ne zavisi samo od njega, nego i od načina

kako se u praksi primenjuju sledeće aktivnosti odnosno podoblasti komuniciranja: službeni govor, govor mimikom, čitanje i pisanje.

Ovi standardi utiču na svestran i kompleksan razvoj ličnosti deteta, pogotovo

- na razvoj aktivnog slušanja i razumevanja onog što sluša,
- na razvoj individualne i grupne sposobnosti govora,
- na razvoj sposobnosti govora mimikom,
- na razvoj sposobnosti komuniciranja unutar grupe i sa odraslim osobama,
- na slobodu komuniciranja i izražavanja deteta bez razlika u pogledu pola,
- na razlikovanje upotrebe lokalnog govornog jezika i standardnog jezika,
- na savladavanje elementarne strukture standardnog jezika,
- na razvijanje osećaja za književne i neknjiževne tekstove,
- na savladavanje početnih oblika „čitanja“,
- na savladavanje stava i pokreta (telo, prsti, ruka, olovka i dr.) u ograničenom prostoru,
- na savladavanje početnih oblika „pisanja“.

Ovi standardi i ostalo što se odnosi na oblast jezika i komuniciranja jesu indikatori koji garantuju formiranje aktivne, odgovorne, veštice, jezički sposobne osobe, što je presudno za realizaciju drugih oblasti predškolskog obrazovanja.

❖ **Podoblast 1. Slušanje i govor**

Standard 1 – Dete pokazuje sposobnost da pomoći očiju i jeziku tela podstakne odrasle osobe na komuniciranje

Standard 2 – Dete pokazuje sposobnost slušanja i razumevanja kada drugi govore

Standard 3 – Dete pokazuje sposobnost za govor i komuniciranje

Standard 4 – Dete ispoljava kreativne jezičke sposobnosti (izražavanje rečima)

❖ **Podoblast 2. Početna osnova čitanja**

Standard 1 – Dete razvija sposobnost da nauči slova abecede

Standard 2 – Dete shvata važnost čitanja

❖ **Podoblast 3. Početna osnova pisanja**

Standard 1 – Dete ispoljava sposobnost za pisanje raznih simbola

Standard 2 – Dete ispoljava sposobnost shvatanja svrhe pisanja

Podoblast 1. Slušanje i govor**Standard 1 – Dete pokazuje sposobnost da pomoću očiju i jezika tela podstakne odrasle osobe na komuniciranje**

0–2 godine			2 – 3 godine	3 – 4 godine	4 – 5 godina	5 – 6 godina
Do 6 meseci	6 – 18 meseci	18 – 24 meseca				
Dete ispušta glasove da bi privuklo pažnju odraslih <i>Odgovorite na glasove deteta tako što ćete obratiti pažnju na njega.</i>	Dete usmerava ruku i daje znak da bi pokazalo odrasloj osobi šta želi <i>Odgovorite na znakove deteta i pokažite spremnost da komunicirate s njim.</i>	Dete koristi gestove da bi nešto pokazalo (npr. mačka je pala – baaam!) <i>Pokažite interesovanje i обратите pažnju kada dete ispriča neki dogadaj izražavajući to i pokretima tela. Ohrabrite dete da opiše gestovima neki dogadaj ili situaciju.</i>	Dete igra uloge u toku igranja (npr. izigrava avion, voz itd.) <i>Zahtevajte od deteta (i dečaka i devojčica) da igra razne uloge, pohvalite način na koji ono imitira stvari.</i>	Dete prati govor gestovima i mimikom (npr. kada se ljuti, lupa nogama, a kada je radosno, pева i pleše) <i>Stavite do znanja detetu da ga razumete (izrazite to rečima, ali i koristeći gestove i mimiku).</i>	Dete govori preko kontakta očiju i jezikom tela (npr. kada se udvara spaja ruke i moli, podiže glas kada negoduje itd.) <i>Objasnite detetu da se njegovi zahtevi ne mogu uvek ostvariti.</i>	Dete pravilno upotrebljava reči i gestove (npr. kada recituje neku pesmu i spominje leptira, ono širi krila i pravi se da leti) <i>Ohrabrite dete da vam priča priče, prepričava događaje i recituje prateći reči gestovima.</i> <i>Ohrabrite dete da vam priča šta mu se desilo u toku dana.</i>

Podoblast 1. Slušanje i govor**Standard 2 – Dete pokazuje sposobnost da sluša i razume govorni jezik**

0–2 godine			2 – 3 godine	3 – 4 godine	4 – 5 godina	5 – 6 godina
Do 6 meseci	6 – 18 meseci	18 – 24 meseca				
<p>Dete okreće glavu u pravcu glasa i zvuka</p> <p><i>Pričajte sa detetom i kada ste daleko od njega kako bi ono moglo pomoći čula slušanja da odredi mesto gde se nalazite. Takođe, pričajte s detetom kada ga hranite, kada mu menjate pelene, kada ga oblačite ili kada ga držite u naručju.</i></p> <p><i>Dozvolite i drugima da komuniciraju sa detetom.</i></p>	<p>Dete lupa rukama i ispušta glasove kada ga drugi zovu imenom</p> <p><i>Pričajte s detetom i nazovite ga imenom.</i></p> <p>Dete može da shvati proste izraze (npr. ne, ne treba, bravo i sl.)</p> <p><i>Komunicirajte sa detetom koristeći pravilno govorni jezik.</i></p> <p><i>Ohrabrujte aktivnosti deteta hvaleći sposobnosti koje pokazuje.</i></p>	<p>Dete povezuje određene stvari sa rečima</p> <p><i>Ohrabrite dete da vam pokaže mesto gde se nalaze razne stvari (npr. gde je mesec, gde su igračke i dr.).</i></p>	<p>Dete prihvata zahtev da uradi nešto, npr. da stavi knjigu na policu</p> <p><i>Ohrabrite dete da stavlja igračke, knjige, odeću i dr. na svoje mesto i zahvalite mu kada obavi ono što ste od njega tražili.</i></p> <p>Dete sluša kada mu pričate kratku priču ili prepicavate događaj</p> <p><i>Čitajte detetu kratke priče i konkretnizujte ih koristeći različite predmete pogodne za ilustriranje priču i njegov uzrast.</i></p>	<p>Dete postavlja pitanja o stvarima koje ga interesuju</p> <p><i>Razgovarajte s detetom i pričajte mu o raznim stvarima. Ohrabrite ga da vam postavlja pitanja.</i></p>	<p>Dete koristi pozdravne reči (dobar dan, doviđenja itd.)</p> <p><i>Koristite pozdravne reči sa detetom, npr. dobro jutro, laku noć i dr.</i></p> <p>U toku razgovora dete čeka svoj red da bi reklo ono što želi</p>	<p>Dete može svojim rečima da prepicava priču ili događaj</p> <p><i>Omogućite detetu da komunicira sa drugovima i drugaricama te sa odraslim osobama da bi ispričalo ono što zna.</i></p> <p><i>Igrajte s detetom igre u kojima ono treba da čeka svoj red (npr. igrajte događaj u kome dete treba da učestvuje prema ulozi koju ima).</i></p>

Podoblast 1. Slušanje i govor

Standard 3 – Dete pokazuje sposobnost govora i komuniciranja

0–2 godine			2 – 3 godine	3 – 4 godine	4 – 5 godina	5 – 6 godina
Do 6 meseci	6 – 18 meseci	18 – 24 meseca				
Dete ispušta glasove u toku dnevnih aktivnosti <i>Osmehom odgovorite detetu kada ono gleda u vas i ispušta glasove.</i>	Dete izgovara slogove „ba-ba“, „ta-ta“, „ma-ma“ nekoliko puta <i>Pažljivo slušajte dete dok izgovara glasove. Pohvalite ga za izgovorene slogove sa „bravo“.</i>	Dete koristi proste rečenice (koje ne izgovara uvek pravilno) <i>Podstaknite razgovor sa detetom upotrebljavajući pravilne reči, a ne oponašajući dečiji jezik (npr. govorite „ruka“, a ne „luka“).</i>	Dete može da upotrebljava rečenice negodovanja (npr. ne spavanje) <i>Ohrabrujte dete da se slobodno izražava.</i>	Dete imitira razgovor odraslih <i>Vodite računa o tome šta pričate pred detetom.</i>	Dete pokazuje pravila igre koju će igrati sa ostalom decom <i>Dete može da opiše kućne aktivnosti</i>	Dete jasno prepričava događaj u kome je učestvovalo (rođendan, poseta baki i sl.) <i>Organizujte aktivnosti u kojima će dete aktivno učestvovati komuniciranjem.</i>
Dete guguče i koristi glasove <i>Pričajte s detetom i smešite mu se kada guguče i muca.</i>	Dete može da koristi proste reči (mama, tata, baka i dr.) <i>Stalno pričajte sa detetom i učite ga da pravilno izgovara reči.</i>	Uvedite običaj da uvek pre spavanja detetu pročitate ili ispričate priču. <i>Zahvaljujte detetu da je dobro poslušao.</i>	Dete počinje da upotrebljava množinu, ali nepravilno, npr. ne kaže „psi“ nego „pasi“ <i>Učite dete da pravilno upotrebljava množinu.</i>	Podstičite dete da vas prati tokom obavljanja kućnih poslova i ne pravite razliku između poslova za dečake i devojčice. <i>Zahvaljujte detetu da je dobro poslušao.</i>	Dete koristi različite intonacije glasa kada nešto priča <i>Zahvaljujte detetu da je dobro poslušao.</i>	Govor deteta je veoma tačan, npr. „Mama, kada možemo posjetiti baku?“ <i>Podstičite dete da razgovara sa vama.</i>

Podoblast 1. Slušanje i govor**Standard 4 – Dete izražava kreativne jezičke sposobnosti (izražavanje rečima)**

2 – 3 godine	3 – 4 godine	4 – 5 godina	5 – 6 godina
<p>Dete pita za smisao određenih reči ili kako se zove određena stvar</p> <p><i>Pomozite odgovorima detetu da nauči nove reči i njihovo značenje.</i></p>	<p>Dete u toku igranja razgovara sa svojim vršnjacima</p> <p><i>Omogućite detetu da se sastaje sa svojim vršnjacima.</i></p> <p>Dete odgovara na pitanja koja postavljaju odrasli ili vršnjaci</p> <p><i>Stalno pitajte dete za sve što ono radi. Potrudite da pitanja koja postavljate detetu budu otvorena (da odgovor ne bude samo „da“ ili „ne“). To će detetu pomoći da razmišlja o onome što će kazati.</i></p>	<p>Dete može samo da smisli 3 do 4 kratka stiha</p> <p><i>Podstičite dete na takve aktivnosti (npr. kada želi da recituje neku pesmu i kada je ona besmislena).</i></p> <p>Dete može da peva pesmu sa tekstrom koji je samo sastavilo</p> <p><i>Pružite detetu (i dečacima ili devojčicama) mogućnost da sluša muziku i da samo smisli tekst pesme koji će izraziti njegovu maštu.</i></p>	<p>1. Dete sastavlja priče koje imaju dobro strukturiran sadržaj i srećan kraj.</p> <p><i>Ohrabrite dete da vam ispriča neki događaj i pitanjima mu pomozite da ispriča priču.</i></p> <p>Dete pronalazi odgovore na zagonetke koje sluša od drugih</p> <p><i>Postavljajte detetu zagonetke i podstičite ga da traži odgovor na njih.</i></p> <p>Dete je u stanju da sastavi priču na osnovu ilustracija koje gleda i muzike koju sluša</p> <p><i>Podstaknite dete da priča o onome što je doživelo tokom dana.</i></p>

Podoblast 2. Početna osnova čitanja**Standard 1 – Dete pokazuje interesovanje za štampane materijale**

0–2 godine			2 – 3 godine	3 – 4 godine	4 – 5 godina	5 – 6 godina
Do 6 meseci	6 – 18 meseci	18 – 24 meseca				
Dete fokusira pogled na određenu sliku ili figuru <i>Omogućite detetu da gleda materijale u boji (ilustracije, slike, fotografije i dr.).</i>	Dete gleda ilustrovane korice knjiga ili časopisa <i>Dajte detetu knjige sa raznovrsnim figurama i bojama.</i> Dete prstom pokazuje fotografije koje se njemu svidaju uvek kada ga za to pitamo <i>Okrećite listove knjige zajedno sa detetom i tražite od njega da izgovara imena i radnje sa fotografija.</i>	Dete gleda figure ili crteže u knjigama i u drugim štampanim materijalima <i>Dajte detetu različite štampane materijale i zajednički ih prelistavajte.</i>	Dete pokazuje (razlikuje) u knjizi šta je tekst, a šta fotografija <i>Zatražite od deteta da rečima opisuje ilustracije koje gleda.</i>	Dete se pretvara (izigrava) da samo „čita“ knjigu <i>Čitajte zajedno sa detetom knjigu, časopis ili titlove iz filmova koje voli.</i>	Dete pokušava da pravilno čita knjigu okrećući listove <i>Dajte detetu knjige sa figurama koje ono voli i pročitajte mu odabranu priču.</i>	Dete zna da knjiga ima naslov, autora, tekst sa ilustracijama <i>Razgovarajte sa detetom i objasnite mu da knjigu stvara autor, da knjige mogu imati ilustracije i fotografije, ali da postoje i knjige koje imaju samo tekst.</i>

Podoblast 2. Početna osnova čitanja
Standard 2 – Dete shvata važnost čitanja

0–2 godine			2 – 3 godine	3 – 4 godine	4 – 5 godina	5 – 6 godina
Do 6 meseci	6 – 18 meseci	18 – 24 meseca				
	<p>Dete ispoljava želju da sluša stariju osobu kada mu čita razna imena životinja sa ilustracijama</p> <p><i>Pročitajte ispravno i polako kratka imena koja se mogu pronaći u ilustrovanim knjigama.</i></p> <p>Dete izgovara imena figura iz ilustrovane knjige</p> <p>Ohrabrite dete da ponavlja ime koje ste vi pročitali.</p>	<p>Dete voli da sluša kratku priču koju će mu pročitati odrasla osoba</p> <p><i>Uvedite običaj da bar jednom dnevno deči pročitate nešto kratko i interesantno, pogotovo pre spavanja.</i></p>	<p>Dete pokazuje interesovanje da više puta sluša čitanje iste priče</p> <p><i>Budite uvek spremni da pročitate željenu priču detetu, bez obzira na to što ste je možda već više puta pročitali.</i></p> <p><i>Pročitajte s istim interesovanjem istu priču kao da je prvi put čitate.</i></p>	<p>Dete može samo da ispriča sadržaj priče koju mu je pročitala odrasla osoba</p>	<p>Dete može u tekstu da razlikuje brojeve i slova</p> <p><i>Stavite različite brojeve i slova ispred deteta i igrajte se s njim tako da ono pogoda šta su slova, a šta brojeva.</i></p>	<p>Dete pokazuje sklonost ka čitanju i pažljivo prati šta mu čita starija osoba</p> <p><i>Podstaknite dete da izabere neku knjigu i tražite od njega da vam priča o ilustracijama iz te knjige.</i></p> <p><i>Ne ometajte dete kada se pretvara da nešto čita.</i></p>

STANDARDI RAZVOJA I UČENJA U RANOM DETINJSTVU

Podoblast 3. Početna osnova pisanja**Standard 1 – Dete ispoljava sposobnost da piše razne simbole i znakove**

0–2 godine			2 – 3 godine	3 – 4 godine	4 – 5 godina	5 – 6 godina
Do 6 meseci	6 – 18 meseci	18 – 24 meseca				
	<p>1. Dete svuda škraba <i>Obezbedite detetu kutak gde ono može da škraba sve što hoće.</i></p>	<p>1. Dete škraba po papiru i pokazuje to drugima <i>Dajte detetu prazne listove papira ili male tablice za crtanje.</i></p>	<p>1. Dete crta krive linije i krugove <i>Stvarajte oblike (modele) i omogućite detetu da ih crta.</i></p>	<p>1. Dete precrтava određene oblike (modele) koji mu se dopadaju (npr. neku figuru ili neki znak) <i>Nacrtajte neki prost oblik i podstaknite dete da ga precrta.</i></p>	<p>1. Dete piše ili crta različite oblike <i>Pružite detetu mogućnost i dajte mu različite materijale da piše ili da crta razne stvari iz svog okruženja.</i></p>	<p>1. Dete može da piše simbole brojeva ili slova svog imena <i>Ohrabrite dete da broji i da piše simbole brojeva koje zna odnosno slova svog imena.</i></p>

Podoblast 3. Početna osnova pisanja
Standard 2 – Dete shvata cilj pisanja

0–2 godine			2 – 3 godine	3 – 4 godine	4 – 5 godina	5 – 6 godina
Do 6 meseci	6 – 18 meseci	18 – 24 meseca				
		<p>Dete škraba raznim olovkama i bojama po podu</p> <p><i>Dajte detetu deblje olovke. Dete u ovom uzrastu škraba hvatajući olovku celom rukom.</i></p> <p>Dete želi da ima svesku ili list koje može smatrati svojim</p> <p><i>Omogućite detetu da poseduje svesku ili listove papira (nekoliko čistih listova možete spojiti spajalicom).</i></p>	<p>Dete može da škraba na papiru pretvarajući se kao da piše</p> <p><i>Poštujte aktivnosti deteta koje obavlja olovkom i na papiru, pohvalite ga za ono što je uradilo.</i></p> <p>Dete traži od starije osobe da mu pokaže šta piše ispod određene ilustracije ili fotografije</p> <p><i>Ispunite želju deteta.</i></p>	<p>Dete može da shvati da pisani deo nešto znači (pokazuje)</p> <p><i>Uvek kada nešto čitate detetu potrudite se da ono razume smisao onoga što ste mu pročitali tako što ćete to komentarisati s detetom.</i></p>	<p>Dete piše određeni simbol precrtajući ga</p> <p><i>Dajte detetu različite materijale i nacrtajte mu simbole koje ono može da precrtava na papiru.</i></p> <p>Dete može da crta stvari koje se njemu sviđaju</p> <p><i>Ohrabrujte dete da crta igračke, životinje ili druge stvari koje ga okružuju.</i></p>	<p>Dete shvata da je važno da stavi svoje ime iznad svojih radova</p> <p><i>Pokažite interesovanje i uvek pohvalite način na koji dete stavlja svoje ime.</i></p> <p>Dete želi da piše pismo Deda Mrazu, baki i sl.</p> <p><i>Ohrabrite dete da napiše pismo nekome ko je daleko ili da napravi listu želja za Novu godinu i sl.</i></p>

SOCIJALNI I EMOCIONALNI RAZVOJ

Socijalni i emocionalni razvoj dece je posebna oblast razvoja i učenja u ranom detinjstvu, koja zajedno sa ostalim oblastima razvoja igra značajnu ulogu u procesu formiranja ličnosti deteta i njegove pripreme za školovanje. Socijalni i emocionalni razvoj deteta razvija svest o ličnom identitetu i jača odgovornost prema sebi i ostalima.

Socijalni razvoj tiče se odnosa deteta sa drugim osobama (roditeljima, glavnim starateljima, vaspitačima, porodicom, vršnjacima i ostalim odraslim osobama) i uticaja drugih osoba na njegov razvoj. Socijalni razvoj pomaže detetu da upozna svoju socijalnu sredinu, kulturnu sredinu i tradiciju, kao i da razvija svest o zajednici. Na socijalno ponašanje deteta u ranom detinjstvu znatno utiče praktično ponašanje roditelja u podizanju dece, pa i način kako roditelji primenjuju pravila o pružanju pomoći i podsticanju svoje dece.

Emocionalni razvoj se odnosi na način na koji dete oseća sebe i svet koji ga okružuje, kako izražava osećanja prema sebi i drugima. Takođe, preko emocionalnog razvoja dece podiže se nivo vaspitanja, poverenja, prijateljstva i saradnje. Na emocionalni razvoj utiču društvena sredina i način kako se ljudi odnose prema tom razvoju.

Uzajamno delovanje ova dva aspekta razvoja rezultira u socijalnoj i emocionalnoj kompetenciji deteta, koja se odražava preko sposobnosti da ostvaruje bliske i sigurne odnose sa vršnjacima i odraslima doživljavajući, upoznajući, razumevajući, izražavajući i kontrolišući svoje emocije i emocije drugih ljudi oko sebe. Pošto su ova dva aspekta ili podoblasti (socijalni i emocionalni razvoj) tesno povezani i uzajamno zavisni, u ovom dokumentu su predstavljeni kao jedna integralna oblast, ali podeljena u dva dela: socijalna podoblast i emocionalna podoblast. Sadržajna i praktična integracija ovih oblasti postiže se i preko opštih standarda, preko indikatora i aktivnosti koje konkretizuju ovu uzajamnu zavisnost.

Stereotipi o polnom¹ ponašanju u velikoj meri utiču na emocionalni i socijalni razvoj dece (muške i ženske), pa im se mora posvetiti posebna pažnja kako bi se ove oblasti realizovale celovito i sadržajno. Tekuće aktivnosti treba realizovati sa velikom senzibilnošću prema polnim razlikama u skladu sa uzrastom dece. Treba imati u vidu da je socijalna kompetencija deteta prvenstveno pod uticajem sopstvenog temperamenta deteta, ali da zavisi i od njegovog doživljaja života i od interakcije deteta sa vršnjacima, roditeljima i njemu bliskim osobama.

Zašto treba podržati socijalni i emocionalni razvoj dece?

Kada se deca osećaju dobro po sebi i razvijaju pozitivne odnose sa drugima oko sebe, ona će biti u stanju da doživljavaju, razumeju, upoznaju i izražavaju emocije i biće sposobna da ih kontrolišu. Kroz socijalni i emocionalni razvoj deca imaju priliku:

¹ Stereotipi pola su jednostavna, iz perspektive društva predefinisana uopštavanja o stavovima, ulogama, uverenjima i razlikama između pojedinca ili grupe (dečak, devojčica, muško, žensko, sestra, brat). Mada ove razlike predstavljaju kao društvene, kada su u pitanju ženske osobe stereotipi retko nude tačne informacije pošto se oslanjaju na tradicionalnu kulturnu podelu, odnosno kulturno diferenciranje.

STANDARDI RAZVOJA I UČENJA U RANOM DETINJSTVU

- da budu uspešnija u grupnim situacijama, u školi i u zajednici,
- da se bolje koncentrišu u nastavi,
- da svoje osećaje prenose na efikasniji način,
- da se osećaju dobro i slobodno bez obzira na pol,
- da imaju samopouzdanost i da procenjuju sebe,
- da se sposobne za ostvarivanje čvrste emocionalne veze sa drugima.

Posebno je važno istaći vezivanje² kao specifičan oblik emocionalne veze deteta sa glavnom, značajnom osobom u njegovom životu, obično sa roditeljem (majkom) ili glavnim starateljem. Ova posebna veza omogućava detetu da se oseća sigurnim, da razvije osećaj poverenja. Dete postepeno razvija i sposobnost da se oseća dobro i da deluje kao samostalna osoba.

Osnovu zdravog socijalnog i emocionalnog razvoja deteta čini maksimalna pažnja roditelja/staratelja da dobro upravljuju ovim vezivanjem, ohrabrujući dete da uspostavlja međusobne odnose i sa drugim njemu bliskim osobama, naročito sa vršnjacima. Samokontrola emocija podrazumeva sposobnost deteta da kontroliše svoje emocije i impulse, naročito kada sarađuje sa drugima. Ova sposobnost zavisi od kvaliteta vezivanja i od nivoa opštег razvoja deteta. Novorođenčad osećaju veću potrebu da im odrasle osobe pomažu u savladavanju jakih osećanja, a kada porastu deca će sama sebe kontrolisati. U predškolskom uzrastu deca uspevaju da budu svesna svojih osećanja i imaće razumevanje za osećanja drugih oko sebe.

Podoblast „socijalni razvoj“ ostvaruje se u toku saradnje dece sa vršnjacima i odraslima i konkretizuje se preko sledećih standarda:

Standard 1 – Dete može da pravi razliku između poznatih i nepoznatih osoba

Standard 2 – Dete može da sarađuje sa osobama oko sebe (odraslim i ostalom decom)

Podoblast „emocionalni razvoj“ u okviru koje dete razvija pozitivni stav o sebi i svojim osećanjima:

Standard 1 – Dete pokazuje da ima svest o sebi

Standard 2 – Dete doživljava, poznaje i izražava osećanja na pravi način

Standard 3 – Dete može da pokaže sposobnost samokontrole

---

² Vezivanje je proces u kome određena osoba ispoljava takvo ponašanje koje pomaže da se uspostavi bliži kontakt sa određenom osobom. Vidi Pettijon, Terry F. (1996): Psihologija. Kratki uvod. (2. izd.) Lilo, str. 82 (citirano prema Ainsworth M.D.S., 1979).

Podoblast: Socijalni razvoj**Standard 1 – Dete može da pravi razliku između poznatih i nepoznatih osoba**

0–2 godine			2 – 3 godine	3 – 4 godine	4 – 5 godina	5 – 6 godina
Do 6 meseci	6 – 18 meseci	18 – 24 meseca				
Dete počinje da upoznaje i traži bliske osobe, npr. oca, majku ili glavnog staratelja, tako što lupa rukama, ispušta zvuke i sl. Odgovorite na zahteve deteta da budete pored njega, pričajte se njim, smejte se, milujte ga itd.	Kada vidi poznatu osobu i čuje njen glas, dete reaguje osmehom, pružanjem ruku i hodanjem u pravcu poznate osobe. Odgovorite na reakcije deteta govorom, osmehom, hodajući prema njemu i igrajući se s njim.	Dete posmatra i oponaša ono što rade bliske osobe (pravi se da čita ili piše kao odrasla osoba itd.) Dozvolite detetu da vam se pridruži kada čitate, crtate, pišete ili obavljate neku dnevnu aktivnost u kući.	Dete počinje da učestvuje u igrama i dnevnim aktivnostima sa poznatom osobom Omogućite detetu da vas bolje upozna. Budite pored deteta dok igrat igrackama, igrajte se zajedno sa njim, približite mu stvari koje mu trebaju.	Dete počinje da traži pomoć od bliske osobe i da joj pruža pomoć u toku igre i svojih aktivnosti Pomozite detetu u svakodnevnim aktivnostima (da se odeva, hrani, da pere ruke itd.). Tražite od deteta da vam donese novine, knjigu ili neki drugi lagani predmet. Pohvalite ponašanje deteta.	Dete razlikuje i imenuje poznate osobe na slici i na filmskim snimcima (npr. sa porodične proslave, iz vrtića i sl.) Omogućite detetu da vidi slike ili filmske snimke sa različitih proslava. Navedite dete da imenuje osobe koje poznaje i da kaže u kakvom je srodstvu sa njima.	Dete slobodno razgovara sa bliskim osobama, samo sa sobom, sa onima sa kojima živi. Podstičite dete da govori i slušajte ga pažljivo kada priča o sebi, kući i zajednici. Podstičite dete da govori o članovima porodice i učite ga da govori bez uticaja polnih stereotipa (zadaci oca, mamine aktivnosti, drugarice i druga), npr. devojčice i dečaci se zajedno igraju automobilčićima, tata i majka zajedno pripremaju sto itd.).
Dete prestaje da plae kada mu se približi poznata osoba (majka, otac, staratelj) Odgovorite na odgovarajući način na zahtev deteta, zagrlite ga kada place, stvorite pogodnu sredinu u kojoj će se dete osećati sigurno.	Dete stoji poređ pozнате osobe u poznatoj sredini (hvata je rukom, traži da ga uzme u zagrljaj i sl.) Razgovarajte prethodno sa detetom o sredini u koju ćete otići. U nepoznatoj sredini držite dete za ruku i budite poređ njega.	Dete je blisko sa članovima porodice Podstičite dete da se sprijatelji sa članovima šire porodice i razgovarajte s njim o tome kako treba da se ponaša sa osobama koje su bliske porodicu.	Odgovorite na prikidan način i prihvativ poziv deteta za igru i zajedničke aktivnosti. Omogućite detetu da češće posećuje rođake (dede i bake, tetke, ujake itd.) kako bi se upoznalo s njima i kako bi ostvarilo bliske veze sa njima.	Dete ima želju da upozna osobe koje dolaze u porodicu Upoznajte dete sa osobama koje dolaze iz bliskih krugova. Pomozite detetu da razume odnose sa osobama koje dolaze u porodicu.	Ohrabrite dete da vam priča o članovima porodice, o njihovim aktivnostima i o vezama sa svakim članom porodice. Podstičite dete (i devojčice i dečake) da govori bez uticaja polnog stereotipa (npr. i mama i tata voze kola, ja (dečak ili devojčica) pomažem mami da očisti dnevnu sobu itd.).	Dete postavlja pitanje ko je osoba koju prvi put vidi u svojoj blizini, a koju ne poznaje. Predstavite detetu osobu za koju pita i odgovorite na njegova pitanja u vezi sa tom osobom.

Podoblast: Socijalni razvoj**Standard 2 – Dete može da sarađuje sa osobama oko sebe (odraslima i ostalom decom)**

0–2 godine			2 – 3 godine	3 – 4 godine	4 – 5 godina	5 – 6 godina
Do 6 meseci	6 – 18 meseci	18 – 24 meseca				
Dete razmenjuje poglede sa osobama oko sebe, naročito sa majkom. <i>Odgovorite na detetove poglede pogledom, osmehom i mimikom.</i> Dete pokušava da dotakne kosu ili lice deteta koje mu se približi <i>Dozvolite da drugo dete pride vašem detetu, ali uvek pod vašim nadzorom.</i>	Dete nudi svoju igračku odrasloj osobi da se igra <i>Aktivno odgovorite na ponudu deteta. U toku interakcije komunicirajte s njim na razne načine, učinite da se dete oseća dobro.</i> Dete reaguje na drugu decu nudeći svoju igračku, ali plače ako mu drugo dete oduzme igračku <i>omogućite detetu da bude sa ostalom decom. Podstičite dete da deli igračke sa ostalom decom.</i>	Dete pokazuje interesovanje da učestvuje u zajedničkoj aktivnosti sa odraslima <i>Dozvolite detetu da, uz vašu pomoć, učestvuje u zajedničkim aktivnostima (obuvanje, odevanje, ishrana, čišćenje itd.).</i> Dete priželjuje da bude sa vršnjacima i da se igra s drugovima u određeno vreme <i>Stvorite uslove da se dete igra sa drugovima. Podstičite dete da priča o igri sa drugovima.</i>	Dete traži da odrasli učestvuju u igri <i>Odgovorite pozitivno na dečiju inicijativu. Učestvujte aktivno u igri, pokušajte da menjate uloge u toku igre sa decom.</i>	Dete želi da pomaže odraslima <i>Omogućite detetu da preko igre ispunite svoju želju da pomaže u dnevnim aktivnostima (da sredi sobu, očisti igračke, zalije cveće itd.).</i> Dete želi da bude sa decom, ali više voli da se igra samo <i>Organizujte aktivnosti koje podstiču dete da se pridruži grupi dece.</i>	Dete sarađuje sa odraslima u rešavanju svojih problema <i>Razgovarajte sa detetom o njegovim problemima. Podstičite ga da vam detaljno priča o problemu koji ima, tražite od njega ideje za rešavanje problema, pružite mu u tome podršku.</i> Dete sarađuje sa ostalom decom u timskim igrama i grupnim aktivnostima <i>Napravite kutak za dečje igračke u kome će dete moći da se igra s drugom decom i da razmenjuje igračke s njima.</i>	Dete se pozdravlja sa poznatim osobama kada ih sretnе u raznim sredinama pružajući ruku ili pozdravljajući ih sa „dobro jutro“, „dobar dan“ i sl. <i>Uvek se pozdravite s detetom kada se sretnete. Tražite od deteta da se i ono pozdravlja sa poznatim osobama.</i> Dete se druži sa vršnjacima (ima drugove u ulici, u vrtiću, školi itd.) <i>Omogućite detetu da se druži sa vršnjacima. Podstičite zajedničke aktivnosti u kojima će dete učestvovati.</i>

Podoblast: Socijalni razvoj**Standardi 1 – Dete pokazuje svest o sebi³**

0–2 godine			2 – 3 godine	3 – 4 godine	4 – 5 godina	5 – 6 godina
Do 6 meseci	6 – 18 meseci	18 – 24 meseca				
<p>Dete se igra svojim rukama</p> <p><i>Postavite dete na pogodno mesto gde može da istražuje sebe.</i></p> <p><i>U toku igre i ostalih aktivnosti sa detetom imenujte delove njegovog tela i tražite od njega da ih opipa.</i></p> <p>Dete reaguje na svoj lik u ogledalu.</p> <p>Postavite dete ispred ogledala.</p>	<p>Dete poznaje nekoliko delova svog tela, tj. može da ih pokaže kada to drugi traže od njega (npr. gde je glava, nos, ruka, noge itd.)</p> <p><i>U toku igre i ostalih aktivnosti sa detetom imenujte delove njegovog tela i tražite od njega da ih opipa.</i></p> <p>Dete odgovara kada ga zovemo po imenu</p> <p><i>Detetu se uvek obraćajte po imenu.</i></p> <p><i>Pohvalite dete uvek kada odgovori na poziv po imenu.</i></p>	<p>Dete zna svoje ime i koliko ima godina</p> <p><i>Podstičite dete da se predstavlja imenom i da kaže koliko ima godina.</i></p> <p>Dete odgovara kada ga zovemo po imenu</p> <p><i>Detetu se uvek obraćajte po imenu.</i></p> <p><i>Pohvalite dete uvek kada odgovori na poziv po imenu.</i></p> <p>Dete poznaje stvari i lične igračke</p> <p><i>Omogućite detetu da pokaže i imenuje stvari i lične igračke, npr. delove odeće, igračke i sl.</i></p>	<p>Dete češće koristi rečenicu „to je moje“ za igračke, odeću i sl.</p> <p><i>Razgovarajte sa detetom stvarima koje pripadaju njemu i drugima, npr. mama bluza, sestrina lutka, tatin telefon itd.</i></p> <p>Dete odgovara kada ga zovemo po imenu</p> <p><i>Detetu se uvek obraćajte po imenu.</i></p> <p><i>Razgovarajte sa detetom o stvarima koje mu se svidaju; pričajte o njihovim vrednostima.</i></p> <p><i>Poštujte izbor deteta ako je to bezbedno.</i></p> <p>Dete poznaje stvari i lične igračke</p> <p><i>Stvarajte lični ambijent u kome dete može čuvati svoje stvari. Pokušajte da date i lični primer.</i></p>	<p>Dete poznaje nekoliko svojih fizičkih karakteristika i ličnih stvari (npr. boju kose, očiju, tašnu, bluzicu itd.)</p> <p><i>Razgovarajte sa detetom o njegovim fizičkim osobinama i ličnim stvarima, organizujte igru i razne aktivnosti kroz koje se detetu omogućava da navede najupadljivije fizičke karakteristike i svoje lične stvari.</i></p> <p>Dete preko igre predstavlja samog sebe u datorj ulozi i u raznim situacijama (ja sam učitelj, lekar, roditelj itd.)</p> <p><i>Organizujte igre i razne aktivnosti kroz koje se detetu omogućava da prikaže sebe kao lekara, kuvara, vozača i sl.</i></p> <p>Dete pokazuje interesovanje da čuva stvari (npr. odeću, knjige itd.) i lične igračke</p> <p><i>Deteti pokazuju interesovanje da čuva stvari (npr. odeću, knjige itd.) i lične igračke</i></p>	<p>Dete priča drugima o sebi i svojoj porodici</p> <p><i>Podstičite dete da na uzajamnim aktivnostima sa ostalima razmenjuje informacije o sebi i svojoj porodici.</i></p> <p>Dete zna ko je dečak, a ko devojčica</p> <p><i>Razgovarajte sa detetom o polu drugih ljudi. Pomozite mu da upozna glavne karakteristike oba pola. Podstičite dete (i dečake i devojčice) da napravi fizičke i društvene razlike (npr. muškarci imaju bradu, žene nemaju bradu, otac i majka se staraju o detetu, otac i majka idu na posao itd.) i stimulišite ga da o tome priča bez uticaja polnih stereotipa.</i></p> <p>Dete počinje da deluje samostalno (npr. pravi kutak sa svojim igračkama i ostalim ličnim stvarima).</p> <p><i>Podstičite i dozvolite samostalnost deteta u svakodnevnim aktivnostima.</i></p>	<p>Dete pokazuje svoj položaj u porodici, vrtiću, školi, pokazuje jezik kojim govori i o samom sebi</p> <p><i>Podstičite dete da pokazuje svoj položaj u porodici, vrtiću itd. Slušajte pažljivo i aktivno kada dete iznosi svoje mišljenje i pokažite interesovanje kada ono to čini. Podstičite dete da priča ne praveći polne razlike i bez uticaja polnih stereotipa (npr. i devojčice i dečaci pomažu u kućnim poslovima).</i></p> <p>Dete postaje svesno ličnog identiteta, priča o sebi i svojim idejama</p> <p><i>Omogućite detetu da preko igre i razgovora izradi lične vrednosti, ideje, svoju ulogu i svoje zadatke. Slušajte pažljivo dete kada iznosi svoje mišljenje i podstičite ga da to radi bez uticaja polnih stereotipa (npr. dečak je jači, devojčica je blaža).</i></p>

³ Ovaj standard može se realizovati kada deču upoznamo sa osnovnim biološkim razlikama, ali on može podstićati pitanja o položaju, ulozi i ponašanju deča iz perspektive polnih (društvenih) razlika, kao i o raznim aktivnostima (npr. uloga članova porodice, uloga i položaj deteta u porodici itd.).

STANDARDI RAZVOJA I UČENJA U RANOM DETINJSTVU

Podoblast: Emocionalni razvoj**Standard 2 – Dete doživljava, poznaje i ispoljava osećanja**

0–2 godine			2 – 3 godine	3 – 4 godine	4 – 5 godina	5 – 6 godina
Do 6 meseci	6 – 18 meseci	18 – 24 meseca				
Dete se raduje kada vidi poznato lice <i>Pratite osmehe deteta i reagujte na njih osmehom.</i>	Dete izražava nekoliko osećanja izrazima lica (radost, gđenje, inat, ljutnja itd.) <i>Odgovorite na priklađan način na osećanja koja dete pokazuje izrazima lica.</i>	Dete se raduje kada u posetu dolaze bliski ljudi (baka, stric itd.) <i>Omogućite detetu da bude u kontaktu sa bliskim osobama koje utiču da ono bude radosno.</i>	Dete doživljava druga osećanja i ispoljava ih pokretima lica (smeši se kada je radosno, plače kada je neraspoloženo ili ljuto itd.) <i>Podstičite dete da upotrebljava reči kojima izražava svoja osećanja.</i>	Dete upotrebljava mimiku i gestove da bi izrazilo različita osećanja <i>Pokažite detetu slike ličnosti sa različitim izrazima lica. Podstičite dete da njih imenjuju i isto takoda postupe da priča o ovim emocijama.</i>	Dete poznaje i imenuje neka osećanja i ume da navede razloge za specifične osećanja (radujem se što ćemo ići da se igramo, zabrinut sam jer mi ne radi igračka, plašim se jer sam sâm itd.) <i>Razgovarajte sa detetom o osećanjima, imenujte osećanja deteta i osećanja drugih, npr. pokažite detetu kako izgledate kada ste srečni ili zabrinuti.</i>	Dete ispoljava osećanja kroz igru, pokušava da pomogne drugu/drugarici (npr. u pronalaženju izgubljene igračke itd.) <i>Omogućite detetu da se svakog dana slobodno ispoljava osećanja i da ih ispoljava ne praveći polne razlike.</i>

Podoblast: Emocionalni razvoj**Standard 3 – Dete može da pokaže sposobnost samokontrole**

0–2 godine			2 – 3 godine	3 – 4 godine	4 – 5 godina	5 – 6 godina
Do 6 meseci	6 – 18 meseci	18 – 24 meseca				
Dete se smiri kada gleda lice odraslih ili sluša njihove glasove Pričajte s detetom držeći ga blizu svog lica.	Dete izražava radost zbog svog uspeha u nekoj aktivnosti, smeje se sa visoko podignutim rukama ili više od radosti Pridružite se radosti deteta i postupajte na isti način kao dete.	Dete otvoreno ispoljava radost kada mu se ukažu ljubav i pažnja (smeška se, aktivno je i radosno) Uključite dete u aktivnosti u kojima je potrebno njegovo učešće i posvetite mu pažnju. Dete prestaje da se ljuti kada mu drugo dete vrati igračku Organizujte igre i razne aktivnosti u kojima dete ima mogućnost da daje svoje igračke drugom detetu i predložite mu da se ono za to vreme igra nekom drugom igračkom (kockama, lutkama itd.).	Dete pokazuje ljubav prema mlađoj deci, smeši im se, miluje ih i sl. Dozvolite detetu da se igra sa mlađom dećom pod vašim nadzorom i podstičite ga da izražava ljubav i pažnju prema njima. Dete prevaziči trenutnu ljutnju u raznim situacijama kada mu se na to skrene pažnja Razgovarajte sa detetom i pitajte ga zašto se ljuti. Podstičite dete da opiše ljutnju.	Dete prestaje da radi nešto kada mu se kaže „nemoj“ Podstičite dete da priča o svojim vezama sa članovima porodice, drugovima itd. Dete teško kontroliše plač i vikanje na javnim mestima Intervenišite s posebnom pažnjom ako dete teško kontroliše plakanje i vikanje. Kažite detetu da ga vi shvatate, ali da to nije pravi način kako treba postupati.	Dete deli emocije sa drugima (kada se neko povredi, kada je neko radostan itd.) Podstičite dete da opisuje osećanja drugih u raznim situacijama. Dete čeka u redu kako bi obavilo neku aktivnost koja mu se svida (npr. da se ljudi na ljudjašći ili da uzme hranu, sok itd.) Ohrabrite dete da strpljivo pričeka svoj red.	Dete u određenoj meri pokazuje samokontrolu u odnosu na svoja osećanja, npr. prema radosti, ljubavi, ljutnji, žalosti, strahu itd. Dozvolite detetu da izrazi svoja osećanja i podržite ga kada pokaže samokontrolu, npr. pohvalite ga. Dete razume ispravno i pogrešno ponašanje i u zavisnosti od ponašanja reaguje emocionalno Pohvalite dete i ohrabrite ga kada na vreme shvati pogrešno ponašanje i traži izvinjenje na pravi način. Razgovarajte sa detetom (i sa dečakom i sa devojčicom) o tome kako njegovo ponašanje utiče na druge.

RAZVOJ SPOZNAJE I OPŠTA SAZNANJA

Sva deca bez obzira na polne, kulturne, etničke i rasne razlike rađaju se spremna da uče i spremna su od momenta rođenja da doživljavaju svet oko sebe. Još od ranog detinjstva decu treba stimulisati da ravnopravno učestvuju u procesu spoznaje i sticanja opštih znanja. Kada im se pruže stimulansi, hrana i bezbedno okruženje, ona koriste sva svoja čula za istraživanje onoga što ih okružuje. Deca još u prvoj godini života pipaju i isprobavaju sve što mogu i tako počinju da uče oblike, veličine, sastav i funkciju predmeta. Ona vide i slušaju predmete oko sebe i reaguju na njihov izgled i zvuk.

Razvoj spoznaje definiše se kao razmišljanje, rešavanje problema, shvatanje koncepata, obrada informacija i opšta inteligencija. Preko igre i istraživanja sveta deca započinju proces otkrivanja. Sa svakim predmetom sa kojim se suočavaju ona primaju informacije, a kako rastu, tako uče da povezuju ove informacije. Povećanjem sposobnosti spoznaje deca stiču sposobnost da upravljaju svojim aktivnostima.

Iz perspektive razvoja spoznaje, glavne tačke koje se očekuju od deteta uzrasta 0–6 godina jesu: sposobnost deteta da razmišlja, prikuplja i koristi informacije, sposobnost za rešavanje problema u odnosu na razvojni nivo deteta, sposobnost razmišljanja na kritički način te razvoj kreativnosti i inicijative.

U ovoj oblasti razvoja izrađeni su sledeći standardi.

Podoblast: Razmišljanje i logika

Standard 1 – Dete pokazuje sposobnost da istražuje i otkriva okruženje.

Podoblast: Nauka (priroda i društvo)

Standard 1 – Dete posmatranjem prikuplja informacije iz okruženja i koristi ih.

Standard 2 – Dete posmatra i opisuje živi svet (biljke i životinje).

Standard 3 – Dete posmatra i opisuje karakteristične osobine.

Standard 4 – Dete uči o čoveku kao socijalnom biću.

Podoblast: Izražavanje kreativnosti

Standard 1 – Dete pokazuje sposobnost da razlikuje različite glasove.

Standard 2 – Dete pokazuje interes za aktivno učestvovanje u muzičkim aktivnostima.

Standard 3 – Dete pokazuje interes za učestvovanje u raznim vizuelnim aktivnostima.

Podoblast: Matematički razvoj

Standard 1 – Deca razvijaju shvatanje brojeva i brojanja.

Standard 2 – Deca razvijaju shvatanje prostora, osnovnih geometrijskih figura i merenja veličina.

Standard 3 – Deca klasifikuju, grupišu i upoređuju predmete.

STANDARDI RAZVOJA I UČENJA U RANOM DETINJSTVU

Podoblast: Razmišljanje i logika**Standardi 1 – Dete je sposobno da istražuje i otkriva nove stvari**

0–2 godine			2 – 3 godine	3 – 4 godine	4 – 5 godina	5 – 6 godina
Do 6 meseci	6 – 18 meseci	18 – 24 meseca				
Dete odgovara na jake stimuluse izuzetnim izrazom lica (npr. loš ukus itd.)	Dete ponavlja radnje vrlo često sve dok ne shvati da radnja stvara efekat (pritiska dugme na televizor ili radiju)	Dete postavlja dva predmeta (npr. dve igračke) jedan na drugi. <i>Omogućite detetu da se igra sa dva predmeta koje treba da spoji i objasnите mu zašto treba da ih spoji.</i>	Dete koristi igračke prema funkciji (npr. kamion da bi prevezao zemlju itd.)	Dete u igri koristi razne materijale (drveni štap, plastičnu čašu, posude, poklopac itd.)	Dete rastavlja i ponovo sastavlja igračke <i>Pomozite detetu (i devojčicama i dečacima) u takvim aktivnostima i pomozite mu ako ima poteškoća. Pitajte dete šta želi da uradi dok sastavlja i rastavlja predmete.</i>	Dete posmatra i komentariše promene koje zapaža (npr. ovde je nova zgrada, pre nije bila)
Dete često ispušta igračku da bi videlo šta će se dogoditi. Pružite mu igračku koju bacava i ponavljajte postupak što češće.	Dozvolite detetu da istražuje svoje neposredno okruženje. Dozvolite detetu da koristi kućne aparate, npr. daljinski upravljač ili radio, pod vašim nadzorom.	Dete imitira radnje drugih (npr. hrani bebu kašikom, daje joj čašu s vodom itd.) <i>Ponudite detetu igračke koje može upotrebiti da o nečemu vodi računa (npr. lutka za devojčice i dečake).</i>	Dozvolite detetu da istražuje svoje neposredno okruženje. Dozvolite detetu da koristi kućne aparate, npr. daljinski upravljač ili radio, pod vašim nadzorom.	Dete postavlja pitanje u vezi s onim što gleda i sluša <i>Ohrabruje dete da postavlja pitanja i odgovarajte mu sa onoliko informacija koliko posedujete.</i>	Dete u toku igre koristi jedan predmet kao drugi, npr. digitron koristi kao mikrofon <i>Igrajte se sa detetom tako što ćete i vi koristiti razne predmete koji će zameniti pušku, mikrofon, vagu itd.</i>	Izlazite što češće u prirodu kako bi dete posmatralo i komentarisalo o promene koje se događaju u okolini.
	Dete posmatra unutrašnjost predmeta, otvara i zatvara fiokе Dozvolite detetu da otvara i zatvara fioku i pitajte ga zašto to radi.					

Podoblast: Nauka (priroda i nauka)**Standard 1 – Dete posmatranjem prikuplja informacije o okruženju i koristi ih**

0–2 godine			2 – 3 godine	3 – 4 godine	4 – 5 godina	5 – 6 godina
Do 6 meseci	6 – 18 meseci	18 – 24 meseca				
Dete primećuje predmete i pruža ruke u pravcu njih <i>Uvek dozvolite dete da pipa stvari da bi imalo mogućnosti da stvori ideju o njima.</i> <i>Obezbedite da stvari koje dajete detetu ne budu štetne za njega (ako ih stavi u usta i sl.).</i>	Dete pipa, miriše, približava uhu razne predmete <i>Ponudite detetu svari koje ono može da pipa, miriše, okusi itd.</i>	Dete posmatra razne predmete i rukuje njima pokušavajući da otkrije po čemu su oni slični i različiti <i>U toku svakodnevnih aktivnosti podstičite dete da imenuje od čega je predmet napravljen (plastična čaša, staklena čaša, drvena igračka itd.).</i>	Dete imenuje osobine nekih predmeta i nekih pojava (velika kuća, kuća od drveta, kiša, hladno, sneg itd.) <i>U toku čitanja priče utvrđujte se detetom činjenice, npr. ova kuća je velika. Dozvolite i detetu da komentariše priču.</i>	Dete počinje da daje objašnjenja za odnose između dva predmeta <i>Podstičite dete (i dečake i devojčice) da međusobno povezuju predmete (npr. manji predmeti mogu se staviti u veći predmet, da bi se automobil kretao potrebnii su mu točkovi itd.).</i>	Dete počinje da objašnjava stvari i pojave koje ga okružuju <i>Pomozite detetu pomoći aktivnosti koje podrazumevaju korišćenje više predmeta koji su međusobno povezani.</i>	Dete identificuje i opisuje stvari, pojave i njihov značaj, naročito kada ima lična iskustva <i>Razgovarajte s detetom o njegovim ličnim iskustvima.</i>

Podoblast: Nauka (priroda i društvo)**Standard 2 – Dete posmatra i opisuje živi svet (biljke i životinje)**

0–2 godine			2 – 3 godine	3 – 4 godine	4 – 5 godina	5 – 6 godina
Do 6 meseci	6 – 18 meseci	18 – 24 meseca				
Dete kratko vreme posmatra živa bića i biljke ako su u njegovom vidnom polju <i>Dozvolite i omogućite detetu da posmatra biljke i životinje (životinje i biljke mogu biti i igračke, ako nema pravih životinja i biljaka).</i>	Dete počinje da imitira životinje <i>Omogućite detetu da pipa, miluje i miriše biljke i životinje. Nikada ne dozvoljavajte detetu da se približi životnjama ili biljkama koje mogu biti opasne.</i>	Ako se to od njega traži, dete može da imenuje neku životinju ili biljku <i>Podstičite dete da imenuje razne biljke i životinje te da ih oponaša.</i>	Dete opisuje jednostavne osobine životinja i biljaka <i>Nabavite detetu knjige o životnjama i biljkama ili slike životinja i biljaka i sl.</i>	Dete opisuje osobine biljaka i životinja (drvo raste visoko, ovo je cveće, ovo je krava, ovo je konj itd.) <i>Podstičite dete da upoznaje živi svet ne sprečavajući direktna iskustva sa biljkama i životnjama.</i>	Dete može da primeti razlike u rastu i razvoju biljaka i životinja <i>Dozvolite detetu da učestvuje u aktivnostima sa biljkama i životnjama (posetite zoološki vrt, seosko domaćinstvo itd.).</i>	Dete se interesuje kako se rađa dete, zašto čovek umire itd. <i>Podstičite radoznalost deteta (i dečaka i devojčica) odgovarajući na njihova pitanja. Koristite knjige i druge materijale (figure) da biste preneli detetu znanja o životu čoveka. Podstičite dete na razgovor ne praveći razlike u pogledu pola (npr. oba roditelja treba da se staraju o novorođenčetu).</i>

STANDARDI RAZVOJA I UČENJA U RANOM DETINJSTVU

Podoblast: Nauka (priroda i društvo)

Standard 3 – Dete posmatra i opisuje osobine neživog sveta oko sebe

0–2 godine			2 – 3 godine	3 – 4 godine	4 – 5 godina	5 – 6 godina
Do 6 meseci	6 – 18 meseci	18 – 24 meseca				
<p>Dete reaguje na sunčeve zrake i na buku od kise, grmljavine itd.</p> <p><i>Omogućite detetu da posmatra Sunce, Mesec, kišu. Izvodite dete što češće napolje, na otvoren prostor.</i></p>	<p>Dete ima odnos prema materijalima iz sveta oko sebe (vodom, zemljom, blatom itd.)</p> <p><i>Dozvolite detetu da pipa zemlju, da se igra blatom, da oseti kišu itd.</i></p> <p>Dete imitira zvukove i buku koji potiču od različitih pojava (buka koju pravi vode, reka ili izvor, kiša, vetar itd.).</p> <p><i>Imitirajte ove zvukove zajedno sa detetom.</i></p>	<p>Dete se iznenadi kada primeti da se neki materijali menjaju u toku upotrebe (voda se pomeša sa zemljom pa se stvara blato itd.)</p> <p><i>Pokažite detetu kako da u toku igre koristi različite materijale iz prirode i tako stiče znanja o njihovim osobinama.</i></p> <p>Dete uživa igrajući se sa vodom, blatom itd.</p>	<p>Dete počinje da razlikuje prirodne materijale (drvo, kamen, pesak, voda itd.)</p> <p><i>Podstičite dete da imenuje različite materijale (drvo, voda, pesak, vazduh itd.).</i></p> <p>Dete može da razlikuje dan od noći</p> <p><i>Tražite od deteta da navede koje se aktivnosti obavljaju noću, a koje danju.</i></p>	<p>Dete može da opise osobine raznih materijala, npr. kamén je čvrst, voda je tečna itd.</p> <p><i>Izvodite sa detetom (i sa dečacima i sa devojčicama) aktivnosti u kojima ćete koristiti razne materijale. Podržite dete da uči koristeći sva čula (dodira, slуха, ukusa, u zavisnosti od aktivnosti).</i></p> <p>Dete može opisati neke osobine godišnjeg doba povezujući ih s odecem</p> <p><i>Podstičite dete da opisuje lične doživljaje koji su vezani za godišnje doba i odevanje.</i></p>	<p>Dete može da imenuje i razlikuje objekte u prirodi (planina, polje, reka itd.)</p> <p><i>Izlazite što češće sa detetom u prirodu kako bi ono moglo da šeta i da je posmatra.</i></p> <p>Dete imenuje i razlikuje delove dana (dan, noć, jutro, veče, popodne itd.)</p> <p><i>Pomožite detetu da poveže aktivnosti sa periodom u toku dana (ujutro idemo u vrtić, uveče večeramo itd.).</i></p>	<p>Dete može da razlikuje prirodne i veštačke izvore toplote i zna čemu oni služe</p> <p><i>U toku zime, kada radi peć, dozvolite detetu da joj se približi i pitajte ga šta oseća i zašto nam treba grejanje.</i></p> <p><i>Posetite s decem vatrogasnu jedinicu i ispričajte im koja sredstva vatrogasci koriste za odbranu od vatre.</i></p> <p>Dete upoznaje osnovne karakteristike godišnjih doba.</p> <p><i>Podstaknite dete da upozna godišnja doba.</i></p> <p>Dete ima osnovna znanja i može da komentariše promene vremena (ima oblaka, što znači da će možda padati kiša)</p> <p><i>Komentarišite zajedno sa detetom procese koji se događaju u prirodi u vezi sa vremenom. Zajedno sa detetom pripremite kalendar o vremenu.</i></p>

Podoblast: Nauka (Priroda i društvo)**Standard 4 – Dete uči o ljudima kao društvenim bićima**

0–2 godine			2 – 3 godine	3 – 4 godine	4 – 5 godina	5 – 6 godina
Do 6 meseci	6 – 18 meseci	18 – 24 meseca				
Dete razlikuje glasove članova porodica <i>Dozvolite detetu da uspostavi vezu sa svim članovima porodice.</i>	Dete saraduje sa članovima porodice <i>Dozvolite detetu da se igra sa članovima porodice i podstičte ga da odgovara na njihove zahteve.</i>	Dete poznaje po imenu neke članove porodice <i>Podstičte dete da vam pokazuje osobe u porodici i osobe koji su u vezi s porodicom. Pokažite detetu album sa slikama članova porodice.</i> <i>Dete ume da pokaže neke delove tela kada to od njega zatražimo</i> <i>Nacrtajte delove tela i podstičte dete da ih imenuje.</i> <i>Dete imitira ponašanje članova porodice</i> <i>Podstičte dete da imitira članove porodice.</i>	Dete počinje da opisuje sličnosti između odraslih i dece <i>Razgovarajte sa detetom o razlikama između dece i odraslih.</i> <i>Dete pokazuje delove čovekovog tela</i> <i>Ponudite detetu materijale u kojima su prikazani delovi tela.</i> <i>Omogućite detetu da nauči čemu služe razni delovi tela.</i> <i>Dete je u stanju da razlikuje opasnosti i zna šta su povrede</i> <i>Omogućite detetu da i filmovima ili u raznim događajima posmatra moguće opasnosti i razgovarajte o tome s njim.</i>	Dete može da imenuje nekoliko osobina čoveka (npr. mi živimo sa roditeljima itd.) <i>Podstičte dete da imenuje osobine čoveka. Dajte detetu knjige, slike ili filmove i kažite mu šta sve ljudi mogu da rade. Stimulišite razgovor iz perspektive polnih razlika.</i> <i>Dete može da imenuje neke organe kod čoveka</i> <i>Pomožite detetu da opiše organe tela i organe čula. Naučite ga da pravi razliku između muškaraca i žena.</i> <i>Dete opisuje ostale članove porodice i rodbine (npr. Marko je moj brat)</i> <i>Podstičte dete da aktivno učestvuje u raznim tradicionalnim aktivnostima (slava itd.).</i>	Dete razume različite odnose u porodici (sestra, brat, majka, otac, deda) <i>Čitajte ili pričajte detetu o istoriji i kažite mu kako su članovi porodice međusobno povezani.</i> <i>Dete samostalno izvodi nekoliko aktivnosti staranja o sebi (pokušava da se umiva, da jede viljuškom i nožem itd.)</i> <i>Omogućite detetu da samo realizuje aktivnosti staranja o sebi.</i> <i>Dete pomaže u kućnim radovima</i> <i>Pustite dete da učestvuje u raznim kućnim aktivnostima, dozvolite mu da bude samostalno.</i> <i>Podstičte dete da odabere kućnu aktivnost koju će obavljati i ohrabrite ga (i dečake i devojčice) da učestvuje u svim aktivnostima bez razlike u pogledu pola (npr. brat i sestra spremaju slatkiše, dečak i devojčica pomažu u uređivanju vrtića itd.).</i>	Dete pokazuje, imenuje i poštuje nekoliko pravila ponašanja <i>Razgovarajte sa detetom o lošem ponašanju i tražite njegovo mišljenje o tome.</i> <i>Dete shvata preporuke za zdravu ishranu i učestvuje u fizičkim aktivnostima</i> <i>Razgovarajte sa detetom o značaju zdrave hrane, fizičkih vežbi i odmora.</i> <i>Dete se samo stara o ličnoj higijeni</i> <i>Dozvolite detetu da se samo češlja, samo odeva, bira odeću itd.</i>

STANDARDI RAZVOJA I UČENJA U RANOM DETINJSTVU

Podoblast: Izraz kreativnosti**Standard 1 – Dete pokazuje sposobnost da razlikuje razne glasove**

0–2 godine			2 – 3 godine	3 – 4 godine	4 – 5 godina	5 – 6 godina
Do 6 meseci	6 – 18 meseci	18 – 24 meseca				
<p>Dete se kreće u pravcu igračaka i zvukova Dete okreće glavu kada čuje glas nekog od članova porodice</p> <p><i>Dozvolite detetu da dodiruje i posmatra igračke koje prave buku. Pozovite dete i posmatrajte kako ono reaguje.</i></p>	<p>Dete imitira zvukove životinja ili stvari koje prave buku</p> <p><i>Podsticite dete da se igra raznim stvarima kako bi moglo da otkrije različite zvukove.</i></p>	<p>Dete reaguje na muziku praveći različite pokrete</p> <p><i>Organizujte aktivnosti koje obuhvataju muziku i ritam.</i></p>	<p>Dete razlikuje kada neko drugi pева ili recituje</p> <p><i>Dozvolite detetu da se pridruži odraslima u pevanju i objasnite mu da ono može pевati i sada i kada odraste.</i></p>	<p>Dete poznaje i imitira glasove mačke i psa</p> <p><i>Dozvolite detetu (i dečaku i devojčici) da imitira razne zvukove.</i></p>	<p>Dete raspozna je vrstu muzike prema ritmu (brza, lagana).</p> <p><i>Dozvolite detetu (i dečaku i devojčici) da sluša muziku koja mu se sviđa i podstičte ga da samo rukuje muzičkom opremom (televizorom, radiom, kasetofonom, nekim instrumentom). Dozvolite detetu da učestvuje u igrama pевajući pesme različitog ritma.</i></p>	<p>Dete može da otpeva tekstove koje je naučilo napamet</p> <p><i>Podsticite dete (i dečaka i devojčicu) da pева.</i></p>

Podoblast: Izraz kreativnosti**Standard 2 – Dete pokazuje interesovanje za muziku i individualni talenat za različite muzičke aktivnosti**

0–2 godine			2 – 3 godine	3 – 4 godine	4 – 5 godina	5 – 6 godina
Do 6 meseci	6 – 18 meseci	18 – 24 meseca				
<p>Dete reaguje pokretima i izrazom lica na prijatne zvuke muzike</p> <p><i>Dozvolite detetu da dodiruje i posmatra igračke koje prave buku, da drži u rukama igračke ili muzičke instrumente i pomozite mu da proizvodi zvuk.</i></p>	<p>Dete stvara „muziku“ uz pomoć različitih igračaka</p> <p><i>Podstičite dete da se igra raznim stvarima kako bi otkrilo različite zvukove.</i></p>	<p>Dete upotrebljava predmete da bi stvaralo različite zvukove</p> <p><i>Organizujte aktivnosti u kojima dete sluša muziku i podstičite ga da se kreće u ritmu muzike (brzo, polako itd.). Pomozite dete da ima što više slobodnih pokreta.</i></p>	<p>Dete peva na svoj način</p> <p><i>Omogućite detetu da sluša muziku, uglavnom pesme za decu, ali i vredne narodne pesme i druge pesme prikladne za njegov uzrast.</i></p>	<p>Dete bira muziku koja mu se sviđa, a posebno voli nekoliko pesama</p> <p><i>Dozvolite detetu da koristi različite muzičke izvore, npr. televizor, radio, CD plejer itd.</i></p>	<p>Dete pravi pokrete koji odgovaraju sadržaju muzike (jedna vrsta plesa u ritmu muzike)</p> <p><i>Dozvolite detetu da sluša muziku koju želi i da samo odluči kako će se izraziti dok sluša muziku (može da se kreće, crta, da prati ritam itd.).</i></p>	<p>Dete pokazuje interesovanje za zajedničku muziku (ansamble, male grupe) i sa odgovornošću interpretira svoj deo, trudeći se da se uskladi s melodijom</p> <p><i>Podstičite dete da peva i učestvuje u aktivnostima u kojima se peva. Dete treba samo da odabere kako će se angažovati.</i></p>

Standard 3 – Dete pokazuje interes za učestvovanje u raznim vizuelnim aktivnostima

0–2 godine			2 – 3 godine	3 – 4 godine	4 – 5 godina	5 – 6 godina
Do 6 meseci	6 – 18 meseci	18 – 24 meseca				
Dete fokusira pogled na sliku, crtež ili ogledalo Dozvolite detetu da vidi sebe u ogledalu. Pokazujte detetu različite slike sa bojama.	Dete eksperimentiše sa raznim materijalima za crtanje Dajte detetu različite materijale za crtanje (olovke, kređu itd.).	Dete s lakoćom crta različite linije Ponudite detetu olovke i papir za crtanje.	Dete crta povezane linije, npr. ogradu i sl. Podstičite detetu da crta u pesku, po zemlji itd.	Dete koristi vodene boje i meša ih Ponudite detetu različite boje i dozvolite mu da ih pomeša.	Dete crta poznate stvari bez ičije pomoći Ponudite detetu razne materijale za crtanje i ostavite ga da samo izabere koji će koristiti.	Dete je može da pravi različite radove koristeći razne materijale Dete ukrašava različite stvari na crtežu. Dete može da pravi različite radove koristeći razne materijale.

PODOBLAST: MATEMATIČKI RAZVOJ

Još u ranom detinjstvu deca počinju da posmatraju svet oko sebe, svet koji je povezan matematičkim konceptima. Razvoj deteta je tesno povezan sa svakodnevnim aktivnostima i igrami koje omogućavaju detetu da shvati prostor i da se orijentiše u njemu. Deca počinju da upoređuju veličine, pronalaze modele u različitim predmetima, uče da se kreću u sredini u kojoj žive i počinju da razmišljaju o rešavanju problema. Osnova svih aktivnosti koje se odnose na brojeve u ranom detinjstvu jeste brojanje. Deca, nezavisno od pola, pokazuju želju da se igraju sa brojevima i brojanjem čim progovore. Ona o pojmu brojeva uče kroz svakodnevna iskustva i uz pomoć odraslih. Početni geometrijski koncepti obuhvataju figure, veličine, položaj, prostor, kretanje i orijentisanje. Istovremeno, geometrija pomaže deci da opišu i klasifikuju fizički svet u kome žive. Stvarajući osnovu za poznavanje figura i njihovo pravilno imenovanje, deca otkrivaju veličine, oblike, položaj i premeštanje objekata u njihovu fizičku sredinu.

Matematičke veštine započinju onda kada novorođenče počne da uočava šta ga okružuje. Matematičko mišljenje se javlja kada dete traži „jedno više“ ili kada stvara modele prema pravilima koje samo otkriva. Upoređivanje veličina i podsticanje od odraslih osoba da dete upotrebljava matematičke reči, kao što su „još više“, „još manje“, „još manji nego“, „drugačiji od“ pomažu detetu da opiše veličine, oblike predmeta

i međusobne odnose predmeta. Rešavanje problema se fokusira na radoznanost dece i na njihovu sposobnost da steknu, organizuju i koriste informacije. Učenje modeliranja, razmatranja i korišćenja koncepata sabiranja i oduzimanja u problematičnim situacijama počinje kada dete bude u stanju da broji, grupiše i upoređuje predmete i kada može da opiše svoje mišljenje o svakodnevnim situacijama. Da bi deca stvorila osnove za računanje, potrebno je da posmatraju odrasle osobe i da direktno izvode matematičke koncepte tokom igranja i aktivnosti koje podržavaju odrasle osobe.

Podoblast matematičkog razvoja je predstavljena preko sledećih standarda:

Standard 1 – Dete razvija smisao za brojeve i brojanje

Standard 2 – Dete razvija smisao za osnovne geometrijske figure, prostor i merenje veličina

Standard 3 – Dete klasificiše, grupiše i upoređuje stvari i predmete

STANDARDI RAZVOJA I UČENJA U RANOM DETINJSTVU

Podoblast: Matematički razvoj**Standard 1 – Dete razvija smisao za brojeve i brojanje**

0–2 godine			2 – 3 godine	3 – 4 godine	4 – 5 godina	5 – 6 godina
Do 6 meseci	6 – 18 meseci	18 – 24 meseca				
	<p>1. Dete može da pokaže prstima koliko ima godina</p> <p>Zatražite od deteta da vam prstima pokaže koliko ima godina.</p>	<p>1. Dete pominje brojeve u toku igre</p> <p>Ponudite detetu predmete „pogodne“ za brojanje (mekane lopte, automobilčiće, kocke itd.).</p>	<p>1. Dete broji napamet do 5</p> <p>Podstičite dete da upotrebljava brojeve i da broji štošta u toku dnevnih aktivnosti (npr. dete traži jednu ili „jednu više“ bombonu i sl. – broji stvari po dodajući jedno više).</p>	<p>1. Dete počinje da povezuje broj sa različitim stvarima</p> <p>Pomozite detetu da pridružuje jedan po jedan predmet sa dotičnim brojevima (broj – prsti, broj – prozori, broj – cvetovi, flomasteri – poklopci itd.).</p>	<p>1. Dete povezuje broj sa njegovim simbolom</p> <p>Podstičite dete da imenuje brojeve koje vidi u knjizi, novinama itd.</p> <p>2. Dete može da pogreši dok koristi brojeve u igri ili u ostalim aktivnostima</p> <p>Podstaknite dete da napravi kalendar i da pridruži posebne simbole odgovarajućim danima.</p> <p>3. Dete zahteva da bude prvo, drugo, treće itd. (i u igri i u toku dnevnih aktivnosti)</p> <p>Ohrabrite dete da reda stvari prema redosledu ili određenim osobinama. Pobrinite se da deca tokom igranja i drugih aktivnosti povezuju redanje brojeva od najmanjeg do najvećeg i obrnuto.</p>	<p>1. Dete pokazuje koji je broj pre ili posle broja 6</p> <p>Podstaknite dete da u toku igre ili brojanja kaže koji je broj pre i posle nekog broja.</p> <p>2. Dete broji s razumevanjem do 10</p> <p>Podstičite dete da koristi brojeve od 0 do 10 u svakodnevnim aktivnostima, npr. koliko knjiga ima na polici, koliko časa treba da imamo za članove porodice itd.</p> <p>3. Dete počinje da razvija različite načine za prosto matematičko računanje</p> <p>Ponudite detetu da odgovori na pitanje (npr. o sabiranju ili oduzimanju) pitajte ga „Šta misliš, koliko treba dodati ... da bismo dobili ...?“</p>

Podoblast: Matematički razvoj**Standard 2 – Dete razvija smisao za osnovne geometrijske figure, prostor i merenje veličina**

0–2 godine			2 – 3 godine	3 – 4 godine	4 – 5 godina	5 – 6 godina
Do 6 meseci	6 – 18 meseci	18 – 24 meseca				
<p>1. Dete posmatra predmete raznih oblika</p> <p>Ponudite detetu da drži meke i bezopasne stvari koje može da posmatra, da ih dodiruje i kojima može da se igra.</p> <p>2. Dete pokušava da uđe u kutiju ili „tunel“, da rukama pravi rupe u pesku, da napuni i isprazni korpu sa igračkama itd.)</p> <p>Dozvolite detetu da samo otkriva prostorene odnose dok se igra.</p> <p>3. Dete upotrebljava reči „veliko“ i „malo“</p> <p>Ponudite detetu lopte i igračke raznih veličina i pomozite mu da uzima najmanje i najveće.</p>	<p>1. Dete posmatra osnovne figure (trougao, kvadrat, krug)</p> <p>Ponudite detetu igračke u obliku trougla, kvadrata ili kruga da bi ih posmatralo i igralo se njima.</p> <p>2. Dete spontano upotrebljava reči „ispred“, „iza“, „na“, „dole“, „blizu“ i sl.</p> <p>Podstičite dete da igračke stavlja iznad ili ispod stola, da automobilčić stavi u garažu itd.</p> <p>3. Dete uz pomoć odraslog grupiše objekte prema veličini</p> <p>Ponudite detetu igračke različitih veličina i pomozite mu da ih podeli na manje i veće te da odvoji male od velikih.</p>	<p>1. Dete uz pomoć odraslih postavlja jednostavne figure na odgovarajuće mesto (slagalice ili igračke sa figurama)</p> <p>Ponudite detetu igračke sa jednostavnim oblicima i podstičite ga da postavlja oblike na pravo mesto (trougao, krug i kvadrat).</p> <p>2. Dete spontano upotrebljava reči „na“, „ispod“, „blizu“, „iza“ i sl.</p> <p>Podstičite dete da sakrije igračku iza sebe, da kaže gde je lopta (ispod stola, iznad stola ili u korpi).</p> <p>3. Dete uz pomoć odraslog grupiše predmete prema veličini</p> <p>Ponudite detetu igračke različitih veličina i da ih grupiše prema veličini (velike i male).</p>	<p>1. Dete počinje da identificiše predmete prema obliku</p> <p>Podstičite dete da se igra igračkama raznih oblika (plastičnim ili drvenim), tražite od njega da ih imenuje i da ih grupiše prema obliku (okrugle ili sa uglovima).</p> <p>2. Dete počinje da shvata reči kao što su „na“, „ispod“, „blizu“, „iza“ i sl.</p> <p>Pomozite detetu da sakrije igračku iza sebe, da kaže gde je lopta (ispod stola, iznad stola ili u korpi).</p> <p>3. Dete počinje da identificiše predmete prema veličini</p> <p>Podstičite dete da se igra igračkama raznih veličina i da ih grupiše prema veličini (velike i male).</p>	<p>1. Dete klasificiše stvari prema jednom određenom obliku</p> <p>Omogućite detetu da klasificiše i imenuje stvari u svom okruženju prema oblicima i da ih imenuje (krug ili kvadrat).</p> <p>2. Dete pokazuje predmete koji su ispred njega, blizu njega i dalje od njega</p> <p>Ohrabrite dete da posmatra predmete koji se nalaze gore, dole i oko njega, (igračke, nameštaj, voće itd.) i podstičite ga da kaže koji se predmeti nalaze ispred njega, iza njega, blizu njega i daleko od njega.</p> <p>3. Dete pokazuje interesovanje da meri veličine</p> <p>Podstičite dete da igra vagom (dečjom igračkom), metrom itd. Razgovarajte sa detetom u toku dnevnih aktivnosti o temama kao što su „danas je toplije nego juče“, „da li je kutija dovoljno velika da bi u nju stanicu sve igračke“ i sl.</p>	<p>1. Dete upotrebljava figure kao što krug, kvadrat, trougao i saznaće njihove osobine</p> <p>Podstičite dete da stvoriti sebi predstavu o figurama praveći modele uz pomoć crteža, kockica, plastelina i drugim sredstvima.</p> <p>2. Dete pokazuje razmeštene predmete u sobi (npr. ormare, stolove, stolice itd.), a onda im promeniće mesto</p> <p>Ohrabrite dete da kaže gde su ranije bile saksije, sat, stolica itd.</p> <p>3. Dete obavlja netačna merenja nestandardnim sredstvima (šakom, koracima, kockicama itd.)</p> <p>Pomozite detetu da obavi merenja i da upoređi rezultate (npr. koliko je koraka dugačak hodnik, koliko je njegovih šaka dugačka knjiga ili koliko je obim lopte itd.)</p>	<p>1. Dete opisuje osnovne geometrijske figure</p> <p>Podstaknite dete da crta razne figure (kuću, vrtić, školu) koristeći osnovne geometrijske figure.</p> <p>2. Dete poznaje pojmove „napred“, „nazad“, „levo“, „desno“ i sl.</p> <p>Podstičite dete da se igra prema pravilima (napred, nazad, levo, desno itd.).</p> <p>3. Dete obavlja merenja nestandardnim sredstvima ili standardnim sredstvima</p> <p>Podstičite dete da meri stvari koristeći šaku, konopac, korake ili lenjir, metar, vagu.</p>

Podoblast: Matematički razvoj**Standard 3 – Dete klasificuje, grupiše i upoređuje stvari i predmete**

0–2 godine			2 – 3 godine	3 – 4 godine	4 – 5 godina	5 – 6 godina
Do 6 meseci	6 – 18 meseci	18 – 24 meseca				
Dete posmatra objekte u svojoj okolini <i>Smestite dete u prijatan ambijent u kome može da gleda stvari raznih veličina u bojama.</i>	Dete uz pomoć reda stvari počevši od većih <i>Ponudite detetu stvari raznih veličina (npr. balone, lopte itd.) i podstaknite ga da ih poređa prema veličini.</i>	Dete pokriva mali predmet velikim predmetom <i>Dajte detetu kocke različite veličine i podstaknite ga da malu kocku pokrije velikom kockom.</i>	Dete klasificuje stvari i objekte prema boji <i>Ponudite detetu razne stvari i predmete koji se razlikuju prema boji (npr. kutije i lopte crvene, žute i zelene boje). Podstaknite dete da stavi crvene lopte u crvenu kutiju, žute lopte u žutu kutiju itd.</i>	Dete klasificuje stvari prema dužini od najkraće do najduže i obrnuto <i>Dajte detetu štapiće ili olovke različite dužine i zatražite od njega da na jednu stranu stavi dugačke, a na drugu kratke.</i>	Dete klasificuje stvari prema broju znakova ili rupica <i>Ponudite detetu dugmad sa različitim rupicama i podstaknite ga da podeli dugmad prema obliku otvora. Ponovite ovu aktivnost pa zatražite da odvoji dugmad sa dva otvora i dugmad sa četiri otvora.</i>	Dete klasificuje stvari i predmete prema nekim osobinama (boji, veličini, obliku itd.) <i>Ponudite detetu razne stvari i predmete koji se razlikuju prema boji, veličini i obliku. Podstičite dete da ih klasificuje i da imenuje klasifikovane stvari (npr. bojice, obične olovke, igračke u obliku kvadrata, velike lopte, male lopte itd.).</i>
Dete uz pomoć grupiše stvari prema veličini <i>Pomozite detetu da postavi velike kocke na jednu stranu, a male na drugu.</i>		Dete samostalno grupiše stvari prema veličini <i>Dajte detetu predmete raznih veličina (lopte, kocke, lutke itd.) i podstaknite ga da ih izdvaja prema veličini.</i>	Dete grupiše predmete prema boji (crveni, žuti, plavi, zeleni) i svaki stavљa u kutije odgovarajuće boje <i>Stavite oko deteta lopte, kocke, lutke, balone itd. raznih boja i podstičite ga da ih klasifikuje prema bojama.</i>	Dete grupiše stvari i predmete u parove prema osobinama i pravilima <i>Podstaknite dete da grupiše stvari i predmete koji odgovaraju određenim osobinama i pravilima (npr. tanjur i kašika, serpa i poklopac, cipele i perle, cveće i vazu).</i>	Dete opisuje razlike i zajedničke osobine grupisanih stvari i predmeta <i>Ponudite detetu stvari i predmete koji imaju zajedničke osobine i se po nečemu razlikuju (npr. štapiće, palidrvca, kocke, blokove itd.). Podstaknite dete da opisuje razlike i zajedničke osobine.</i>	Dete grupiše stvari i objekte prema zajedničkim osobinama (npr. grupa buketa cveća, grupa lišća, grupa dece itd.) <i>Podstičite dete da samostalno formira skupove od stvari istih osobina.</i>
				Dete upoređuje predmete prema određenom obliku <i>Omogućite detetu da upoređuje i da imenuje predmete iz svoje okoline prema različitim oblicima i da ih imenuje (npr. okrugle lopte, kvadratne karte itd.).</i>	Dete poređi veličine <i>Podstičite dete da upoređuje rezultate (ja imam 4 kocke, a ti jednu više, ja sam viš od tebe i sl.).</i>	Dete koristi kreativna pravila za upoređivanje i prikazivanje predmeta <i>Podstaknite dete da upoređuje i opisuje osobine dva i više predmeta (npr. osobine dva automobila, dve lutke itd.). Pitajte dete kako je obavilo upoređenje, koje je razlike primetilo, šta su zajedničke osobine dva predmeta itd.</i>

PRIступ УЧЕЊУ

Period ranog detinjstva je vreme kada sva deca, bez obzira na razlike u pogledu pola, etničke pripadnosti, kulture i rase, uče kako da uče. Pristup učenju je posebna oblast razvoja deteta zato što obuhvata specifične sposobnosti koje su deca naučila u ostalim oblastima razvoja. Svaka druga oblast razvoja odražava sadržaj saznanja ili specifičnih sposobnosti i odnosi se na načine kako su stečena znanja ili sposobnosti iz ovih oblasti. Pristup dece učenju razlikuje se po prirodi dece, njihovoj spremnosti i stilu/tipu učenja, po tome kako su deca usmerena i na koji način ona sebe usmeravaju u procesu učenja, kao i po motivaciji, ponašanju i modelima znanja koje deca ispoljavaju kada uče nešto novo i uvek u nekoj novoj ili drugačioj situaciji.

Nezavisno od toga šta uče, deca treba da koriste sposobnosti/veštine u pristupu učenju kao pozitivnu strategiju koja će usmeravati njihov procesa učenja. Radoznalost i interesovanje za okruženje i za sve novo što se dešava u njemu predstavljaju prvu komponentu pristupa učenju. Samoinicijativa dece i podsticaji odraslih osoba za razvoj procesa učenja čine drugu komponentu pristupa učenju u kojoj deca razvijaju spremnost za učenje, ali i način kako oni upravljaju sobom u procesu učenju. Sledeća komponenta je odlučnost i ona pokazuje kako se deca stalno bave istim delatnostima ili aktivnostima i pored toga što se suočavaju s različitim preprekama ili poteškoćama. Poslednju komponentu pristupa učenju čine kreativnost i mašta, kao komponenta prilagođavanja materijala, delatnosti ili aktivnosti novim situacijama ili drugim ciljevima.

U toku prvih godina života ove sposobnosti dece su uglavnom povezane s vremenom koje su deca provela sa roditeljima i kvalitetom odnosa dece i roditelja, staratelja, vaspitača, okoline i njihovih vršnjaka. Oblast pristupa učenju obuhvata sve modele ponašanja koje deca ispoljavaju kada rešavaju zadatke, kada rade, kada se uključuju u aktivnosti učenja iz svih oblasti razvoja koje odražavaju način učenja. Deca uče najbolje kada su radoznala, zainteresovana, kada pokazuju inicijativu i odlučnost. Isto tako, kada se podržavaju kreativnost i mašta, one su međusobno povezane u svim oblastima razvoja u kojima je potrebna pomoć vaspitača...

Ova oblast se predstavlja prema sledećim standardima:

Standard 1 – Dete pokazuje interes i radoznalost da uči o novim stvarima

Standard 2 – Dete je sposobno da preuzeće inicijativu u onome što radi

Standard 3 – Dete pokazuje sposobnost da učestvuje u nekoliko aktivnosti, a istrajava u njihovoj realizaciji i kada se suočava sa preprekama ili poteškoćama

Standard 4 – Dete u svakodnevnim aktivnostima koristi maštu i kreativnost

Standard 5 – Dete na razne načine pokazuje sposobnost da uči iz svog iskustva

Standard 1 – Dete pokazuje interes i radoznanost da uči o novim stvarima

0–2 godine			2 – 3 godine	3 – 4 godine	4 – 5 godina	5 – 6 godina
Do 6 meseci	6 – 18 meseci	18 – 24 meseca				
Dete ispušta razne zvukove i odgovara (guguce) kada neko priča s njim <i>Pričajte detetu ili zveckajte igračkom koja proizvodi zvuk na različitim mestima po sobi.</i>	Dete pokazuje interes za nove predmete koji su blizu njega odnosno u njegovom okruženju <i>U okruženje u kome se dete igra stavite nove igračke različitih boja, oblika i igračke koje na dodirom proizvode glas ili zvuk.</i>	Dete počinje da postavlja pitanja o osobama koje ga okružuju <i>Upoznajte dete sa drugim osobama, stimulišite njegovu radoznanost; objasnite mu ko su te osobe, šta rade itd.</i> Dete pokazuje interesovanje za nove i različite aktivnosti <i>Dozvolite detetu da se angažuje u aktivnostima koje mu se sviđaju ili koje traži (i dečacima i devojčicama)</i>	Dete pokazuje radoznanost postavljajući pitanja Zašto? Ko? Kako? Kada? Odakle? itd.	Dete trazi jasnú informaciju o konkretnim aktivnostima, radnjama itd.	Dete postavlja pitanja o pojавama i događajima koji su novi za njega <i>Slušajte dete i podstičite njegovo interesovanje za događaje koji su novi za njega.</i>	Dete se s voljom angažuje u raspravama oko događaja i iskustava i traži više informacija o tome <i>Omogućite detetu da dobije odgovore na pitanja. Ponudite mu informacije iz različitih izvora (knjige, televizija itd.).</i> <i>Podstičite dete i uključujte ga u rasprave o događajima ili iskustvima, bilo da je dete glavni akter razgovora ili ne.</i>

Standard 2 – Dete je sposobno da preuzme inicijativu u onome što radi

0–2 godine			2 – 3 godine	3 – 4 godine	4 – 5 godina	5 – 6 godina
Do 6 meseci	6 – 18 meseci	18 – 24 meseca				
Dete se smeje i pravi pokrete (mrda se) kada mu se približi neka od bliskih osoba <i>Igrajte se sa detetom, smešite mu se i pratite njegovu aktivnost, ohrabrujte ga i podstičite njegovu inicijativu.</i>	Dete samo bira igračku koju voli među ponuđenim igračkama, materijalima ili posebnim knjigama <i>Omogućite detetu da ima raznovrsne igračke, bezbedne predmete, materijale, knjige u svom okruženju i podstičite inicijativu deteta u izboru nekih igračaka.</i>	Dete samostalno započinje igru ili novu aktivnost <i>Dozvolite detetu da se igra samo u svom okruženju.</i>	Dete počinje da bira aktivnosti u kojima želi da učestvuje <i>Dozvolite detetu da izrazi inicijativu u pogledu izbora igre i pokažite mu kako odrasli preduzimaju inicijativu.</i> Dete daje ideju za aktivnost koju želi da obavi <i>Pomožite detetu i podstičite njegove ideje o tome kako će da provede vreme.</i> Poštujte ideje deteta za izabrane aktivnosti.	Dete samostalno bira igračke koje mu trebaju za igru (kocke za izgradnju zgrade, lutke za igranje itd.) <i>Obezbedite detetu prostor ispunjen igračkama ili bezbednim predmetima i dozvolite mu da pokaže interesovanje i da preuzme inicijativu u svojoj aktivnosti.</i>	Dete traži od druga/drugarice da se igra sa njim <i>Podstičite i organizujte igre u kojima se dete igra s drugom decom bez obzira na pol.</i> Dozvolite detetu da samo izabere igru i drugovę/ drugarice.	Dete samo pravi raspored svog vremena i realizuje ga <i>Ponudite detetu raznovrsne mogućnosti kako bi obavilo aktivnosti koje je planiralo.</i>

Standard 3 – Dete pokazuje sposobnost da učestvuje u nekoliko aktivnosti, a istrajava u njihovoj realizaciji i kada se suočava sa preprekama ili poteškoćama

0–2 godine			2 – 3 godine	3 – 4 godine	4 – 5 godina	5 – 6 godina
Do 6 meseci	6 – 18 meseci	18 – 24 meseca				
Dete više puta protresa igračku koja pravi buku da bi čulo zvuk Ponudite detetu bezbedne igračke i igrajte se sa njim. Pruža ruke i plače dok ga uzimaju u naručje	Dete počinje da traži onu igračku koju ne vidi među ostalim igračkama Obogatite okolinu deteta igračkama, prostim i složenim predmetima, ali vodite računa da sve bude bezbedno.	Dete igra svoju omiljenu igru i samo se zalaže da reši neku situaciju Dozvolite detetu i podstičite ga da pronađe rešenje u različitim situacijama (kako da spaja delove igračke, kako da napravi kuću itd.)	Dete nekoliko puta pokušava da dohvati igračku iz teškog položaja Podstičite zalaganje deteta da dohvati i uzme igračku koju želi. Dete traži pomoć pošto je par minuta pokušavalo da spoji delove slagalice Pomožite detetu da složi slagalicu, jasno ga uputite i tražite od njega da samo reši problem.	Dete koristi dve ili više strategija za rešavanje situacije ili problema i pokazuje odlučnost uprkos prethodnom neuspehu Dajte detetu uputstva ili zatražite od ostale dece da daju sugestije kako da se problem reši. Dete se angažuje u raznim aktivnostima za desetak minuta Podstičite dete da završi započetu igru i pohvalite ga za pokazanu odlučnost.	Dete nastavlja aktivnost od prošlog dana do uspešnog završetka (npr. crteži za izložbu u vrtiću, rad sa plastelinom, sadeњe cveća u proleće itd.) Organujte aktivnosti koje od deteta zahtevaju da se u njima angažuje duže od jednog dana, npr. čitanje proleća na velikom listu papira, sadeњe cveća u dvorištu, nastavak čitanja priče koje je započelo dan ranije, čišćenje dvorišta vrtića od lišća tokom nekoliko dana itd.	Dete nastavlja sa aktivnošću i kada se suočava sa poteškoćama Dajte detetu dovoljno vremena da završi započetu aktivnost. Podržite dete i pohvalite u kada se trudi da uspešno završi ono što je započelo.

Standard 4 – Dete u svakodnevnim aktivnostima koristi maštu i kreativnost

0–2 godine			2 – 3 godine	3 – 4 godine	4 – 5 godina	5 – 6 godina
Do 6 meseci	6 – 18 meseci	18 – 24 meseca				
	<p>Dete koristi igračke na različite načine kombinujući ih kreativno (stvaralački)</p> <p><i>Ponudite detetu što više predmeta, igračaka i kreativno se igrajte s njim.</i></p>	<p>Dete kreativno koristi predmete za svakodnevnu upotrebu (npr. igra se kašikom, čašom, odećom itd.)</p> <p><i>Ponudite detetu prikladne predmete iz svakodnevnog života (plastične čaše, kašike, tanjire itd.) i dozvolite mu da ih koristi u igri.</i></p>	<p>Dete mašta o raznim stvarima u igri</p> <p><i>Podstičite dečiju maštovitost u igri.</i></p>	<p>Dete izmišlja nove igre i aktivnosti</p> <p><i>Podržite dete u izmišljaju igara i aktivnosti.</i></p> <p>Dete smišlja priču ili pesmu tokom aktivnostima kojima se bavi</p> <p><i>Stvarajte detetu ambijent u kome može da se izradi i da eksperimentiše sa svojim idejama.</i></p>	<p>Dete praktikuje maštu u igri i kombinuje aktivnosti i igračke na više načina</p> <p><i>Ohrabrite dete da nastavi sa takvim načinom igre.</i></p>	<p>Dete unosi izmene u poznate priče, uvodi ličnosti koje je samo izmislio, pa čak i menja tok priče</p> <p><i>Ispričajte detetu priču ili događaj koji sadrže vaša iskustva.</i></p> <p>Čitajte detetu priče koje su mu poznate i tražite od njega drugačiji završetak ili različit tok događaja.</p>

Standard 5 – Dete na razne načine pokazuje sposobnost da uči iz svog iskustva

0–2 godine			2 – 3 godine	3 – 4 godine	4 – 5 godina	5 – 6 godina
Do 6 meseci	6 – 18 meseci	18 – 24 meseca				
Dete pritiska dugme na muzičkoj igrački da bi slušalo razne zvukove Ponudite detetu muzičke igračke sa dugmadima koju može pritiskati.	Dete se igra jučerašnje igre, ali je malo menjala <i>Stimulišite dete (i dečake i devojčice) da pravi izmene na igračkama, da ih dopunjava na drugačiji način ili da menjaju posebne delove na njoj.</i>	Dete počinje da shvata da određeni postupak prouzrokuje odgovarajući rezultat (npr. kada se tanjur stavi na sto, vreme je da se jede itd.) <i>Dozvolite detetu da vam se pridrži u dnevnim aktivnostima (pripremanje hrane, zalivanje cveća u vrtiću itd.).</i>	Dete govori i pokazuje ostalima šta mu se desilo u prošlosti <i>Tražite od deteta da vam samo priča o prošlim iskustvima, ne prekidajući ga i pokazujući interesovanje za njegovu priču (posete rođacima, lekaru itd.). Razgovarajte sa detetom o tome šta je naučilo iz prošlog iskustva.</i>	Dete misli naglas i priča dok se igra <i>Postavite detetu jasna pitanja tako da ono bude u stanju da opiše šta radi ili misli. (Šta ako...? Kako možeš ti...?)</i>	Dete koristi sve načine kako bi pokazalo ili izrazilo svoje iskustvo (prepričava događaj, crta, oponaša itd.) <i>Omogućite detetu da na različite načine pokaže svoja iskustva.</i>	Dete planira aktivnosti i postavlja pravila na osnovu ranijih iskustava <i>Stvorite pogodan ambijent i dozvolite detetu da stvara, planira i samo obradi igru na osnovu ranog iskustva (sa više drugova u igri, da promeni materijale za igru itd.)</i>

LITERATURA

- Grupa autora (2005):** *Umetnost vaspitanja dece (sve što treba da znate od trudnoće do česte godine)*, Pegi, Tirana
- Theodhori Karaj (2005):** *Psihologija razvoja deteta*, Progres, Tirana
- Pettijon, Terry F. (1996):** *Psihologija – Kratak uvod (drugo izdanje)*. Fondacija Soros, „Program podrške visokom obrazovanju u Albaniji”, Lilo
- Landers, C., (2002).** *Milestones in early child development*. Developmental Pediatrics
- MONT. (2006).** *Kurikulum predškolskog vaspitanja na Kosovu (3–6 god.)*. Libri shkollor, Priština
- MONT. (2010)** *Standardi razvoja i učenja u ranom detinjstvu (0–6 god)*, nacrt
- MPPS. (2008).** *Standardi za rano učenje i razvoj dece uzrasta od 0 do 6 god.* Republika Makedonija. KOMA
- Ross Vasta, Marshall M. Haith dhe Scott A. Miller, (2007):** *Psihologija deteta – moderna nauka*, Uegen, Tirana
- Spodek, B., Saracho, O., (1994):** *Right from the start: Teaching children age's three to eight*. Boston: Allyn and Bacon
- Sharon, L. Kagan, Pia Rebello Britto (2005):** *Going global with Early Learning and Development Standards*. Columbia University
- Shonkoff, J.P., Phillips, D.A. (Eds.) (2000).** *From neurons to neighborhoods: The science of early childhood development*. Washington, DC: National Academy Press
- Unicef LIFESTART, (2001):** *UNICEF , Early Childhood Resource Pack, Young child Survival, Growth & Development*
- World Bank (2002):** *From Early Child Development to Human Development*. Washington DC
- Washington State Early Learning and Development Benchmarks (2005).** *A guide to Young Children's Learning and Development: From birth to kindergarten entry*, The State of Washington.

Autori dokumenta

Merita Šalja	Stručni savetnik za izradu dokumenta, Stručnjak u oblasti fizičkog i razvoja kretanja
Ljuberi Ljuža	Zvaničnik za predškolsko obrazovanje - MONT
Ardita Kajtazi	Pedagog., bivši zvaničnik za predškolsko obrazovanje - MONT
Mimoza Šahini	Psihijatar, stručnjak za razvoj opštег znanja i sposobnosti.
Arljinda Beka	Pedagog, stručnjak za oblast razvoja jezika i komunikacije
	Asistent na fakultetu za edukaciju, UP
Teuta Danuza	Psiholog, stručnjak za oblast društveno-emotivnog razvoja
	Asistent na fakultetu za edukaciju, UP
Eda Vulja	Asistent profesora, stručnjak za oblast matematike. Fakultet za edukaciju UP
Besa Ljuža	Stručnjak za muzičko vaspitanje, umetnički fakultet, UP
Remzije Krasnići	Pedagog, stručnjak za . sveobuhvatno vaspitanje, direktor obdaništa S.O.S. Priština.
Haki Džaklji	Stručnjak za oblast razvoja umetnosti, fakultet za edukaciju, UP
Fetah Buljukbaši	(bivši upravnik predškolskog obrazovanja MONT)
Aferdita Spahiu	Stručnjak za obrazovanje – kancelarija UNICEF-a na Kosovu
Kozeta Imami	Službenik za rano obrazovanje – kancelarija UNICEF-a na Kosovu

Članovi radne grupe tokom procesa utvrđivanja sadržaja:

Aljuš Istogu	Direktor administracije; MONT
Ramuš Ljekaj	Rukovodilac kancelarije za programe, MONT
Muharem Aslani	Dečiji psihijatar
Seljim Mehmeti	Pedagog
Vljora Ismailji-Jaha	Pedijatar
Driton Bajraktari	Roditelj
Drita Curi	Direktor osnovne škole
Elife Madžuni	Vaspitač u predškolskoj ustanovi

Radna grupa za proces utvrđivanja starosti

Nezir Čočaj	Pedagog, Savet za predškolsko obrazovanje, MONT
Miranda Kasneci	Stručnjak za jezik
Mimoza Šahini	Dečiji psihijatar
Drita Čosaj	Pedijatar
Seljim Mehmeti	Pedagog
Ljuljeta Kurhasani	Roditelj
Fitneta Beriša	Vaspitač u predškolskoj grupi
Kadire Preniči	Vaspitač u predškolskoj grupi (5-6 godina)

Domaći i međunarodni savetnici za izradu dokumenta:

Merita Šalja, Dr.sc.	Centar za kvalitetno obrazovnaje, Priština, Kosovo
Šaron Lin Kagan, Ed.D	Teachers College, Columbia University. USA Child Study Center, Yale University. USA
Pia Rebello Britto, Ph.D	Child Study Center, Yale University. USA
Nadica Janeva, Dr.	Institut za zdravlje majke i deteta, Skoplje, Makedonija
Lena Damovska, Ph.D.	Filozofski fakultet, Pedagoški institut, državni univerzitet, Skoplje, Makedonija

Finansijska i stručna podrška za izradu dokumenta**UNICEF**

Osim članova radnih grupa, izradi dokumenta su doprineli i dečiji psihijatri, psiholozi, pedijatri u predškolskim institucijama, pedijatar neonatolog, medicinske sestre koje rade u odeljenju za mentalne bolesti, fizijatri, stručnjaci za nastavni plan i program, stručnjaci programa Korak po korak, pedagozi, sociolozi, roditelji dece od 0 – 6 godina, sestre-vaspitači, vaspitači za predškolski uzrast dece, direktori predškolskih ustanova. Veliku pomoć su pružili Fikrija Hasani i Niman Bardi iz Centra za razvoj porodične medicine.

Katalog za Stampanje – (**CIP**)
Narodna I Univerzitetska Biblioteka Kosova

159.922.73
372.3

Standardi Razvoja i Ucenja u Ranom Detinstvu 0-6 godina/Pripremila Merita Shala...[et al.] - Pristina: Ministartsvo Obrazovanja, Nauke i Tehnologije, 2011. - 84 st.: Ilustracije u boji; 29 cm.

Predgovor / Ramë Buja : st. 4. – Literatura: st. 80

1. Shala, Merita

ISBN 978-9951-16-042-1

Uz podršku kancelarije UNICEF-a na Kosovu

ISBN 978-9951-16-042-1

9 789951 160421